

ISSN 1728-8657

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university

ХАБАРШЫ

«Көркемөнерден білім беру: өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы
Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»
Series of «Art education: art – theory – methods»

№2 (75), 2023

Алматы

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university

ХАБАРШЫ

«Көркемөнерден білім беру: өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы
Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»
Series of «Art education: art – theory – methods»

№2 (75)

Алматы, 2023

Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті

ХАБАРШЫ

«Көркемөнерден білім беру:
өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы
№2 (75), 2023

2001 ж. бастап шығады.
Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір

Бас редактор –
PhD, қауым. профессор Т.Б. Исақов

Бас редактордың орынбасары және
жауапты хатшы – *PhD,*
К.А. Байғұтов

Редакция алқасы:

Neba Ridley NGWA – *PhD,*
(Камерун, Африка);

Hasan KIRAN – *PhD,* профессор,
(Анкара, Түркия);

Omer Zaimoglu – *PhD,* Ақдениз
университетінің доценті (Түркия);

Raimonda Simonaitiene – *PhD,*
профессор (Каунас, Литва);

Л.И. Нежвядович – ө.ғ.д., профессор
(Алтай, Ресей);

И.А. Малахова – п.ғ.д., доцент,
(Минск, Беларусь);

Қ.З. Халықов – ф.ғ.д., профессор;

Г. З. Бегімбетова – п.ғ.к., профессор;

Т.Ж. Егінбаева – ө.ғ.к., профессор;

Т.О. Ізім – ө.ғ.к., профессор;

И.С. Сманов – п.ғ.д., профессор;

Ж.О. Небесаева – *PhD,*

қауымдастырылған профессор;

М.Ж. Тәнірбергенов – п.ғ.д., профессор;

Ш.А. Ақбаева – п.ғ.к., доцент;

А.И. Ибрагимов – п.ғ.к.,
аға оқытушы;

Ж.Н. Шайғозова – п.ғ.к., доцент;

З.Ж. Рабилова – *PhD,* аға оқытушы;

К. К. Мұратаев – ө.ғ.к., профессор;

А.А. Момбек – п.ғ.к., қауымдастырылған
профессор;

Л.Ш. Какимова – п.ғ.к., доцент;

С. Т. Балагазова – п.ғ.к.,

қауымдастырылған профессор.

© Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті, 2023

Қазақстан Республикасының
Мәдениет және ақпарат министрлігінде
2009 жылы мамырдың
8-де тіркелген №10099-Ж

Басуға 05.01.2024. қол қойылды.
Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 5,5 е.б.т.
Таралымы 300 дана. Тапсырыс 114.

050010, Алматы қаласы,
Достық д., 13. Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық
университетінің «Ұлағат» баспасы

М А З М Ұ Н Ы СО Д Е Р Ж А Н И Е C O N T E N T

I БӨЛІМ. КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ РАЗДЕЛ I. ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

- Келденова К.К.** Неформальное художественное образование: современное состояние, тенденции и перспективы..... 5
- Келденова К.К.** Бейресми көркемдік білім: қазіргі жағдай, тенденциялар мен перспективалар
- Keldenova K.K.** Informal art education: current state, trends and prospects
- Нурбатыров Б.Б.** Арнайы пәндерді оқыту процесінде студенттердің құзіреттілігін қалыптастыру мәселелері..... 11
- Нурбатыров Б.Б.** Проблемы формирования компетентности студентов в процессе преподавания специальных дисциплин
- Nurbatyrrov B.B.** Problems of formation of students' competence in the process of teaching special disciplines

II БӨЛІМ. МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ РАЗДЕЛ II. МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

- Какимова Л.Ш., Тлеген Б.Б.** Мектеп оқушыларының домбыра үйрену үрдісіндегі оқу жетістігін бағалау бойынша теориялық аспекті..... 17
- Какимова Л.Ш., Тлеген Б.Б.** Теоретический аспект по оценке учебных достижений школьников в процессе обучения игре на домбре
- Kakimova L.Sh., Tlegen B.B.** Theoretical aspect of assessing educational achievements of schoolchildren in the process of learning to play dombra
- Нарикбаева Л.М., Айтышев А.Д.** Сущность понятия «коммуникативные навыки учителя»..... 25
- Нарикбаева Л.М., Айтышев А.Д.** "Мұғалімнің коммуникативті дағдылары" тұжырымдамасының мәні
- Narikbayeva L.M., Aityshev A.D.** Essence of the concept "teacher's communication skills"

III БӨЛІМ. СӘНДІ ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР РАЗДЕЛ III. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО

- Бекежан Н.А., Канапьянова Р.Х.** Өзбек халқының ұлттық киіміндегі ерешеліктері..... 29
- Бекежан Н.А., Канапьянова Р.Х.** Особенности в национальной одежде узбекского народа
- Bekezhan N.A., Kanapiyanova R.H.** Features of the uzbek people in national clothes

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК
Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»
№ 2 (75), 2023

Выходит, с 2001 года.
Периодичность – 4 номера в год

Главный редактор - *PhD, ассоц. профессор* Искаков Т.Б.
Заместитель главного редактора и ответственный секретарь – *PhD*. Байгутов К.А.

Члены ред. коллегии:
Neba Ridley NGWA – *PhD*,
(Камерун, Африка);
Hasan KIRAN - *PhD*, профессор,
(Анкара, Турция);
Omer Zaimoglu – доктор *PhD*, Доцент
университета Акдениз (Турция);
Raimonda Simanaitiene – *PhD*,
профессор (Каунас, Литва);
Нехвядович Л.И. – д.и.н., профессор
(Алтай, Россия);
Малахова И.А. – д.п.н., доцент, (Минск,
Белоруссия);
Халықов Қ.З. – д.ф.н., профессор;
Бегембетова Г.З. – к.п.н., профессор;
Егинбаева Т.Ж. – к.и.н., профессор;
Ізім Т.О. – к.и.н., профессор;
Сманов И.С. – д.п.н., профессор;
Небесаева Ж.О. – *Ph.D*,
ассоциированный профессор;
Танирбергенов М.Ж. – д.п.н.,
профессор;
Ақбаева Ш.А. – к.п.н., доцент;
Ибрагимов А.И. – к.п.н., старший
преподаватель;
Шайгозова Ж.Н. – к.п.н., доцент;
Рабилова З.Ж. – *PhD*,
ст.преподаватель;
Муратаев К.К. – к.и.н., профессор;
Момбек А.А. – к.п.н.,
ассоциированный профессор;
Какимова Л.Ш. – к.п.н., доцент;
Балагазова С.Т. – к.п.н.,
ассоциированный профессор.

© Казахский национальный педагогический университет имени Абая, 2023

Зарегистрировано Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 8 мая 2009 г. №10099-Ж

Подписано в печать 05.01.2024.
Формат 60x84¹/₈. Объем 5,5 уч.-изд.л.
Тираж 300 экз. Заказ 114

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая
Издательство «Ұлағат»

Казахского национального педагогического университета имени Абая

IV БӨЛІМ. ӨНЕРТАНУ РАЗДЕЛ IV. ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

- Рабилова З.Ж., Абдуқадыр А.О. Заманауи компьютерлік бағдарламалар арқылы зергерлік бұйымдарды жобалау..... 33
- Рабилова З.Ж., Абдуқадыр А.О. Проектирование ювелирных изделий с помощью современных компьютерных программ 33
- Rabilova Z., Abdukadyr A. Designing jewelry with the help of modern computer programs
- Боранқулов Е.К., Булақбаева М.К., Мухаметжанов Б.А. Көркемөнердің заманауи трендтері..... 37
- Боранқулов Е.К., Булақбаева М.К., Мухаметжанов Б.А. Современные художественные тенденции 37
- Borankulov E.K., Bulakbayeva M.K., Mukhametzhanov B.A. Modern art trends
- Авторлар жөнінде мәлімет..... 42
- Сведение об авторах
Information about the author

**Abai Kazakh national pedagogical
university**

BULLETIN

**A series of
«Art education: art – theory – methods»
№2 (75), 2023**

Periodicity – 4 issues per year.
Published since 2001

**Chief Editor – PhD, assoc. Professor
Iskakov T.B.**

**Deputy chief editor and Executive
Secretary – PhD. K. Baigutov**

Members of editorship:

Neba Ridley NGWA - PhD.,
(Cameroon, Africa);

Hasan KIRAN - PhD., Professor,
(Ankara, Turkey);

Omer Zaimoglu - PhD, Associate Professor
at Akdeniz University (Turkey);

Raimonda Simonaitiene - PhD., Professor
(Kaunas, Lithuania);

Nekhvyadovich L.I. - Doctor of Arts,
Professor (Altai, Russia);

**Malakhova I.A. - Doctor of Pedagogical
Sciences, Associate Professor,**
(Minsk, Belarus);

Halykov K.Z. - Doctor of Philosophy,
Professor;

**Begimbetova G.Z. - Candidate of
Pedagogical Sciences, Professor;**

Eginbayeva T.Zh. - Candidate of Arts,
Professor;

Isim T.O. - Candidate of Arts, Professor;

**Smanov I.S. - Doctor of Pedagogical
Sciences, Professor;**

**Nebesaeva Zh.O. - Ph.D., Associate
Professor;**

**Tanirbergenov M.Zh. - Doctor of
Pedagogical Sciences, Professor;**

**Akbayeva Sh.A. - Candidate of
Pedagogical Sciences, Associate Professor;**

**Ibragimov A.I. - Candidate of Pedagogical
Sciences, senior lecturer;**

**Shaigozova Zh.N. - Candidate of
Pedagogical Sciences, Associate Professor;**

Rabilova Z.Zh. - PhD, senior lecturer;

Murataev K.K. - Candidate of Arts,
Professor;

**Mombek A.A. - Candidate of Pedagogical
Sciences, Associate Professor;**

**Kakimova L.Sh. - Candidate of
Pedagogical Sciences, associate Professor;**

**Balagazova S.T. - Candidate of
Pedagogical Sciences, Associate Professor.**

**© Kazakh National Pedagogical
University named after Abai, 2023**

Registered in the Ministry of Culture and
Information of the RK, 8 May, 2009
№ 10099-Ж.

Signed to print 05.01.2024.
Format 60x84 1/8. Book paper. 5,5
300 copies. Order 114

050010, 13 Dostyk ave.
Almaty, KazNPU. Abai Publisher "Ulagat"
Abai Kazakh National Pedagogical University

**І БОЛІМ. КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ
І РАЗДЕЛ. ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ**

**УДК: 7.021
МРНТИ: 18.07.31**

Келденова К.К.

*доктор PhD, асс. профессор кафедры художественное образование КазНПУ им. Абая,
E-mail: k_kuran@mail.ru*

**НЕФОРМАЛЬНОЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

Аннотация

Постоянное и систематическое сокращение часов в области художественного образования, наблюдаемое во всем мире на современном этапе привело к мощному развитию неформального образования в области искусств. Делов в том, что именно невозможность оценки искусства (уровня знаний в области искусства), т.е. не тестируемость этого учебного предмета приводит к его вытеснению из области официального и формального образования. Этот факт привел к развитию целой системы неформального художественного образования во всем мировом пространстве.

В настоящей статье приводится обзор практик неформального художественного образования в разных странах мира. Однако, существование различных центров неформального художественного образования вызвало много споров в сфере художественного образования и практики. Поэтому на данном этапе уместно исследовать эти центры неформального искусства и оценить их.

Таким образом, это исследование было разработано для изучения оценки неформального художественного образования и его влияния на устойчивое развитие общества и системы образования в целом. Исследовательские вопросы касались: образовательной значимости неформального художественного образования, влияния художественного образования на формальное художественное образование и того, могут ли сосуществовать неформальное и формальное художественное образование.

Результаты показали, что существование неформального художественного образования повлияло на укрепление художественного образования в целом и его популярность показывает актуализацию этих тенденций.

Ключевые слова: неформальное образование, художественное образование, художественная педагогика, национальное искусство, развитие личности, устойчивое развитие.

К.К. Келденова

*Абай атындағы ҚазҰПУ, Көркем білім кафедрасының PhD докторы, қауым. профессор,
E-mail: k_kuran@mail.ru*

**БЕЙРЕСМИ КӨРКЕМДІК БІЛІМ:
ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙ, ТЕНДЕНЦИЯЛАР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР**

Аңдатпа

Қазіргі кезеңде бүкіл әлемде байқалған көркемдік білім беру сағаттарының үнемі және жүйелі түрде қысқаруы өнердегі бейресми білім берудің күшті дамуына әкелді. Бұл өнерді бағалаудың мүмкін емесстігі (өнер саласындағы білім деңгейі), яғни бұл оқу пәнінің тестіленбеуі

оны ресми және ресми білім беру саласынан ығысуына әкеледі. Бұл факт бүкіл әлемдік кеңістікте бейресми көркемдік білім берудің бүкіл жүйесінің дамуына әкелді.

Бұл мақалада әлемнің әртүрлі елдеріндегі бейресми көркемдік білім беру тәжірибелеріне шолу жасалады. Алайда, бейресми көркемдік білім берудің әртүрлі орталықтарының болуы көркемдік білім беру мен практика саласында көптеген қайшылықтарды тудырды. Сондықтан осы кезеңде осы бейресми өнер орталықтарын зерттеп, оларды бағалау орынды.

Осылайша, бұл зерттеу бейресми көркемдік білім беруді бағалауды және оның қоғам мен жалпы білім беру жүйесінің тұрақты дамуына әсерін зерттеуге арналған. Зерттеу сұрақтары: бейресми көркемдік білімнің білім берудегі маңыздылығы, көркемдік білімнің ресми көркемдік білімге әсері және бейресми және ресми көркемдік білім қатар өмір сүре ала ма деген мәселелерге қатысты.

Нәтижелер бейресми көркемдік білімнің болуы жалпы көркемдік білімнің нығаюына әсер еткенін және оның танымалдығы осы тенденциялардың өзектілігін көрсететінін көрсетті.

Кілтті сөздер: бейресми білім, көркемдік білім, көркемдік педагогика, ұлттық өнер, тұлғаның дамуы, тұрақты даму.

Keldenova K.K.

*PhD, Associate Professor Department of Art education,
Abai Kazakh National Pedagogical University,
e-mail: k_kupan@mail.ru*

INFORMAL ART EDUCATION: CURRENT STATE, TRENDS AND PROSPECTS

Abstract

The constant and systematic reduction of hours in the field of art education, observed all over the world at the present stage, has led to a powerful development of non-formal education in the field of arts. The fact is that it is precisely the impossibility of assessing art (the level of knowledge in the field of art), i.e. the non-testability of this educational subject, that leads to its displacement from the field of official and formal education. This fact has led to the development of an entire system of non-formal art education throughout the world.

This article provides an overview of the practices of non-formal art education in different countries of the world. However, the existence of various non-formal art education centers has caused a lot of controversy in the field of art education and practice. Therefore, at this stage it is appropriate to investigate these centers of informal art and evaluate them.

Thus, this study was designed to study the evaluation of non-formal art education and its impact on the sustainable development of society and the education system as a whole. The research questions concerned: the educational significance of non-formal art education, the impact of art education on formal art education and whether informal and formal art education can coexist.

The results showed that the existence of informal art education influenced the strengthening of art education in general and its popularity shows the actualization of these trends.

Keywords: non-formal education, art education, art pedagogy, national art, personal development, sustainable development.

Введение. Обширный обзор литературы, проведенный для этой статьи, показал, что программы и практики обучения в неформальном художественном образовании, к сожалению, остаются недостаточно изученными. Хотя, на данный момент существует несколько комплексных обобщений международных исследований в области художественного образования. Исследования в области неформального художественного образования не являются центральными для исследований, проводимых в рамках каждой из отдельных областей художественного образования. Крупномасштабные и всемирные исследования по этой теме еще не завершены.

На Всемирной конференции ЮНЕСКО по художественному образованию 2006 года в Португалии Международная ассоциация драматургии / театра и образования (IDEA), Международное общество музыкального образования (ISME) и Международное общество образования через искусство (InSEA) создали альянс, в рамках которого они полны решимости заручиться поддержкой формального и неформального художественного образования в профессиональных сообществах по всему миру. Этот альянс объединяет членов из 90 стран и иллюстрирует, как международные организации являются ключевыми силами в защите и продвижении художественного образования и образования учителей искусств во всем мире.

В этом исследовании наш ракурс направлен на исследование неформального художественного образования.

Основная часть. Мировым лидером в вопросах художественного образования, безусловно, является Япония. Так, в Японии существует бесплатная практика обязательного участия каждого школьника в дополнительных занятиях, не входящих в школьную программу по физической культуре, художественному творчеству и национальным видам искусства. Японская школа совершенно уникальна, хотя при ее построении использовались некоторые американские и французские образцы. Анализируя, традиционную модель эстетического воспитания в Японии авторы коллективной монографии пишут, что: «В целом система образования и воспитания в Японии опирается на синтез исконно японских, классических восточных и соответствующих западных мировоззренческих и поведенческих установок. Японская школа культивирует национальный дух, формирует соответствующие моральные качества, развивает традиционные черты национального характера, используя в качестве опорных основ идеи влиятельных философских, религиозно-мировоззренческих, этических учений: синто, бусидо, буддизма, конфуцианства. Идеями национализма, воспитания в духе «традиционных моральных ценностей» проникнуто преподавание и таких дисциплин как рисование и пение, формирование представлений об эстетическом идеале» [1, с.313]. Данное убедительно доказывает, что: во-первых, японская система образования открыта для инновационных мировых педагогических идей, но вместе с тем глубоко содержательна в отношении «традиционных моральных ценностей», национального духа, национальной культуры, национального искусства.

Теоретические исследования и рекомендации к практическому осуществлению формирования художественно-эстетического сознания ведет Институт художественного воспитания. Японская Академия искусств осуществляет направляющую и координирующую работу в области искусства; она же решает вопрос о присуждении, в соответствии с действующим с 1955 г. Законом об охране культурных ценностей, почетного звания «человек – национальное сокровище» (нингэн кокухо) самым выдающимся деятелям культуры и искусства. Этим названием еще раз подчеркивается понимание роли и значения культурной деятельности для интересов государства [1, с. 312]. К сожалению, здесь надо отметить, что такой координирующей организации в области художественно-эстетического воспитания (которая бы объединяла все ступени или уровни художественного образования) в Казахстане нет.

В большинстве стран Европы имеется система клубов по интересам, как правило, существующая на муниципальные средства или за счет финансирования общественных и религиозных организаций, а также на родительские средства. Показателен опыт Германии в этом отношении, где «создаются новые концепции в теории и в области преподавания изобразительного искусства. Поиски немецких педагогов в области художественного образования обогащаются данными из теории поликультурализма (ее иначе в Германии называют теорией инкультурации), то есть искусство представлено как процесс практически-духовного освоения мира в специфически художественных формах и традициях различных этносов и народов; «искусство многослойно, многомерно, представляет собой социальную оптику, является семиотической технологией, культивирует и сохраняет культуру». Итак, современные модели художественного образования Германии транслируют мировоззренческие

и духовно-нравственные проблемы национального самосознания, культурно-исторической идентичности, гуманистического значения разных культур для человека» [2, с. 223].

Актуальность разработки содержания и инновационного развития системы дополнительного образования детей в сфере искусства и культуры подчеркивается и российскими исследователями. Так, директор Национальной ассоциации учреждений и учебных заведений искусства Российской Федерации Э.Р. Дарчинянц подчеркивает высокую востребованность в современном мире системы дополнительного художественного образования. Остро необходимы на взгляд автора: «принципиальное обновление системы научно-методического обеспечения, перестройка организации методической науки, преодоление оторванности от запросов современного общества и передовой образовательной практике, повышение ее роли в поддержке, проектировании, экспертизе образовательных инноваций, в обеспечении непрерывности процессов обновления образования» [3, с. 3-19] Сказанное означает, что конструирование содержания системы дополнительного художественного образования всегда актуальный и непрерывный процесс.

В педагогической литературе сформулированы основные функции системы дополнительного образования: социальные функции – выявление и поддержка детей, способных к творческой деятельности; предупреждение детской безнадзорности; педагогические функции – удовлетворение коммуникативных потребностей, потребностей в личностном самоопределении; формирование духовного образа жизни школьников; методические функции – повышение квалификации педагогов дополнительного образования; организационно-методическое обеспечение педагогических инноваций (по О.Е. Лебедеву [4, с. 3-12]). Таким образом, перечисленные функции системы дополнительного образования предопределяют поиск способов, условий ее совершенствования современными исследователями.

Согласно мнению исследователей Л.Н. Буйловой и Н.В. Кленовой [5, с. 12-22] сегодня в общеобразовательной школе существуют четыре основных модели его организации. Первая модель характеризуется случайным набором кружков, секций, клубов, работа которых не всегда сочетается друг с другом. Вся внеклассная и внеурочная деятельность школы полностью зависит от имеющихся кадровых и материальных возможностей; стратегические линии развития дополнительного образования не прорабатываются. К сожалению, пока что это наиболее распространенная модель.

Вторая модель отличается внутренней организованностью каждой из имеющихся в школе структур дополнительного образования, хотя, как единая система она еще не функционирует. Тем не менее, в таких моделях встречаются оригинальные формы работы, объединяющие как детей, так и взрослых (ассоциации, творческие лаборатории, экспедиции, хобби-центры и т. п.).

Третья модель организации дополнительного образования строится на основе тесного взаимодействия общеобразовательной школы с одним или несколькими учреждениями дополнительного образования детей или учреждением культуры – центром детского творчества, клубом по месту жительства, спортивной или музыкальной школой, библиотекой, театром, музеем и др. Такое сотрудничество осуществляется на регулярной основе. Четвертая модель организации дополнительного образования детей в современной школе существует в учебно-воспитательных комплексах (УВК). На сегодняшний день модель является наиболее эффективной с точки зрения интеграции основного и дополнительного образования детей, поскольку в ней органично сочетаются возможности обоих видов образования.

Разработкой теоретических основ системы дополнительного образования занимается исследователь Е.В. Гетманская, где автор подчеркивает внеаудиторное дополнительное образование в первую очередь направлено на расширение, дополнение базовых знаний, на их совершенствование [6, с. 22]. Сказанное означает, что система дополнительного образования призвана совершенствованию и расширению базовых знаний, в том числе и художественных.

В своем труде исследователь Л.Я. Шамес рассматривает методологические основы гуманитарного знания в системе современного дополнительного образования. Автор отмечает, что эстетическое, духовное начало в личности ребенка невозможно заложить без обращения ее к

истокам народного самосознания. «В современных условиях, характеризующихся регионализацией сознания, формированием потребности в национальной самоидентификации этнических общностей, резко возрос интерес к национальному наследию, национальным традициям. Живущая в большом городе семья связывала с национальным образованием возможности приобщения ребенка к своим национальным традициям, культуре, языку. Сегодня семья во многом утратила эти возможности. Пожалуй, более всего дополнительное образование призвано компенсировать то, что утеряно семьей. Приобщение к национальным традициям – путь не только возрождения национального самосознания, но и широкого гуманитарного, потому что узко национальный подход реально разрушает гуманистические ценности» [7]. Таким образом, проблема художественно-эстетического воспитания младших школьников в системе дополнительного образования на материале казахского национального орнамента актуальна и необходима ее детальная разработка.

Не менее важным в области нашего исследования является труд В.С. Собкина и В.А. Левина, посвященный раскрытию особенностей художественного развития школьников в разных возрастных периодах. Так, например нас интересует младший школьный возраст, который авторы характеризуют следующим образом: подобно игре у дошкольника, в период младшего школьного возраста учебно-художественная деятельность должна выступить как ведущая форма деятельности, обеспечив полноценное эстетическое развитие ребенка на данном возрастном этапе. По своей целевой направленности учебно-художественная деятельность ориентирована на создание гармоничных условий для перехода ребенка от игрового отношения к искусству и наивно-реалистического восприятия к собственно-художественному. При этом в качестве основной, содержательной доминанты учебно-воспитательного процесса выступает формирование у ребенка художественно-эстетической позиции по отношению к искусству и действительности [8, с. 11-18]. Сказанное означает, что конструируемый нами курс, то есть содержательная и процессуальные части программы художественно-эстетического воспитания в системе дополнительного образования на материале казахского национального орнамента должны опираться на специфику перехода ребенка младшего школьного возраста от игрового, наивно-реалистического восприятия к собственно-художественному. При изучении данного вопроса мы опирались на труды известных психологов: Л.С. Выготского [9], Д.Б. Эльконина [10] и многих других.

Согласно операциональной концепции интеллекта Ж.Пиаже [11] период младшего школьного возраста, говоря языком психологов – период конкретных мыслительных операций. Исследователь Р.П. Ефимкина, анализируя младший школьный возраст (дети 7-12 лет) утверждает, что мышление ребенка ограничено проблемами, касающимися конкретных реальных объектов. Эгоцентризм, присущий мышлению дошкольника, постепенно убывает, чему способствуют совместные игры, но не исчезает полностью. На смену децентрации приходит способность сосредоточиться на нескольких признаках сразу, соотносить их, учитывать одновременно несколько измерений состояния объекта или события. У ребенка развивается также способность мысленно проследить изменения объекта. Возникает обратимое мышление [12, с. 345].

Сказанное означает, что именно в этот период школьного возраста необходим целенаправленный и хорошо организованный процесс художественно-эстетического воспитания на материале национального декоративно-прикладного искусства (в системе дополнительного образования) по следующим причинам (в соответствии с психологическим развитием ребенка): во-первых, появляется способность видеть несколько признаков объекта сразу и соотносить их (что очень важно в процессе усвоения художественных знаний); во-вторых, происходят изменения в личностной рефлексии ребенка, т.е. у детей в возрасте от 6 до 10 лет появляются суждения о собственной социальной значимости – самооценка, т.е. младший школьный возраст – завершение развития самосознания, в том числе и национального. Таким образом, у школьников в анализируемом возрастном этапе основными новообразованиями являются личностная и интеллектуальная рефлексия. Поэтому «полем воздействия» конструируемой методики художественно-эстетического воспитания являются дети 6-10 лет.

Среди множества казахстанских учреждений системы дополнительного художественного образования особо хочется отметить деятельность ГККП «Алматинская школа изобразительного искусства и технического дизайна имени А.Кастеева – клуб ЮНЕСКО», которая была создана в 2005 году путем реорганизации двух старейших организаций дополнительного образования детей – Алматинской детской художественной школы и Станции юных техников. В школе функционируют три отделения: изобразительного искусства, техники и дизайна, и клубной деятельности. Отделение «Изобразительное искусство» включает четыре ступени обучения: - подготовительный курс: дети дошкольного возраста (5-6 лет) и младшего школьного возраста (7-10 лет); «нулевой курс»: учащиеся 5-го класса общеобразовательных школ (11 лет); основной курс (4 года обучения): изобразительное искусство или технический дизайн. Выпускной курс III-ей ступени завершается защитой итогового персонального творческого проекта и выдачей государственного свидетельства об окончании Школы. «Пятый курс» (дополнительное обучение) – подготовка выпускников Школы и другой молодежи к поступлению в специализированные ВУЗы.

Учащиеся этой школы выставляют свои работы на регулярных республиканских конкурсах и выставках («Бояулар купиясы»), лучшие работы направляются на международные конкурсы в Индию, Корею, Россию (Москва, Санкт-Петербург), Белоруссию, Италию, Польшу. Совместно с Кластерным Бюро ЮНЕСКО более 10 лет проводится конкурс детского рисунка «Дети рисуют мир. Казахстан». На базе этой школы автором была апробирована и экспериментально проверена эффективность, разработанной методики художественно-эстетического воспитания младших школьников на материале казахского национального орнамента. При этом необходимо указать, что эта школа является едва не единственным учреждением, лидером в системе дополнительного художественного образования в Республике Казахстан.

Заключение. Таким образом, современная система дополнительного развития предоставляет возможность обучающимся заниматься художественным и техническим творчеством, туристско-краеведческой, эколого-биологической, военно-патриотической деятельностью, спортом и исследовательской работой - в соответствии со своими желаниями, интересами, потенциальными возможностями. Согласно приведенным статистическим данным из года в год в республике повышается число внешкольных и дополнительных образовательных центров различного направления. Значит, и растет актуальность разработки содержания программ дополнительного образования, в том числе и художественно-эстетического направления.

Однако, поскольку дисциплины художественного образования меняются и постоянно пересматриваются, важно понять, способны ли сами преподаватели искусств принять и адаптироваться к таким изменениям. Сегодняшние учителя искусств сталкиваются со многими трудностями, совершенно отличным от того, в котором они сами получили образование. Поэтому актуальным становится и подготовка в этом направлении будущих педагогов, к работе в постоянно меняющихся условиях.

Литература:

1. *Современные концепции эстетического воспитания.* – М., 1998. – 313 с.
2. *Шайгозова, Ж.Н. Роль изобразительного искусства в познании поликультурного мира [Текст] / Ж.Н.Шайгозова, К.О.Жеделов // Сибирский педагогический журнал.* – 2012. – № 3. – С. 223-228.
3. *Дарчинянц, Э.Р. Как организовать инновационное развитие российской системы образования детей в сфере культуры и искусства [Текст] / Э.Р.Дарчинянц // Музыка в школе.* – 2009. – №1. – С. 13-19.
4. *Лебедев, О.Е. Компетентностный подход в образовании [Текст] / О.Е.Лебедев // Школьные технологии.* – 2004. – №5. – С. 3-12.
5. *Буйлова, Л.Н. Организация дополнительного образования детей в школе [Текст] / Л.Н.Буйлова, Н.В.Кленова // Справочник заместителя директора школы.* – 2008. – № 2. – С. 12-22.

6. Гетманская, Е.В. Преемственность литературного образования: период научной и государственной регламентации [Текст] / Е.В.Гетманская // Вестник «Педагогика и психология». – М.: МГГУ им. М.А.Шолохова, 2011. – № 2. – С. 84-89.

7. Шамес Л.Я. Методология гуманитарного знания в системе современного дополнительного образования. – М., 2001.

8. Собкин, В.С. Художественное образование и эстетическое воспитание [Текст] / В.С.Собкин, В.А.Левин // Вопросы психологии. – М., 1989. – №1. – С. 11-18.

9. Выготский, Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологический очерк [Текст] / Л.С.Выготский. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 234 с.

10. Эльконин, Д.Б. Избранные психологические труды [Текст] / Д.Б.Эльконин. – М.: Педагогика, 1989. – 540 с.

11. Пиаже. Ж. Избранные психологические труды [Текст] / Ж.Пиаже. – М.: Прогресс, 1994. – 546 с.

12. Ефимкина, Р.П. Детская психология [Текст] / Р.П.Ефимкина. – Новосибирск: Научно-учебный центр психологии НГУ, 1995. – 345 с.

ЭОЖ: 7.06

ГТАМР: 18.01.29

Б.Б. Нурбатыров

*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің доценті,
Алматы қ., Қазақстан. E-mail: bolatbek_1964@mail.ru*

АРНАЙЫ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ КҮЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Заманауи ғылыми-әдістемелік әзірлемелерде өнертану студенттерін дайындауда арнайы пәндерді оқытудың кейбір ескірген әдістеріне ерекше тоқталып талданатын аспектіде әдіскерлердің авторлық педагогикалық ізденістерінің өсуіне түрткі болды.

Тартымдылық орталығын ескірген объективті әдістерден жеке, субъективті тәжірибеге және студенттің шығармашылық интуициясына ауыстыру туралы ереже ерекше атап өтілген. Бұл мәселені шешудің бір жолы – инновациялық педагогикалық технологияларға негізделген болашақ суретшілердің құзыреттілігін дамыту үшін біз әзірлеген әдістеме. Сонымен бірге бұл әдістеме арнайы пәндерді оқытуды жетілдірудің бір ғана жолын көрсетеді.

Мақалада арнайы пәндерді оқу процесінде өнер студенттерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі қарастырылған.

Түйін сөздер: құзыреттілік, арнайы пәндер, көркемдік білім, шығармашылық бастамалар.

Нурбатыров Б.Б.

*Доцент Казахского национального педагогического университета имени Абая, г. Алматы,
Казахстан. E-mail: bolatbek_1964@mail.ru*

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН

Аннотация

В современных научно-методических разработках особо подчеркивается некоторая устарелость методик обучения специальных дисциплин в подготовке студентов художественного профиля, что стимулировало рост авторских педагогических поисков ученых-

методистов в анализируемом аспекте. Особо выделяется положение о перенос центра тяжести с устаревших объективных методик на личный, субъективный опыт и творческую интуицию учащегося. Одним из путей решения этой задачи является разработанная нами методика развития компетентности будущих художников, основанная на инновационных педагогических технологиях. При этом данная методика показывает только один из путей совершенствования обучения специальным дисциплинам.

В статье рассматривается проблема формирования профессиональной компетентности студентов художественного профиля в процессе изучения специальных дисциплин.

Ключевые слова: компетентность, специальные дисциплины, художественное образование, творческое начало

Nurbatyrov B.B.

*Associate Professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Almaty, Kazakhstan. Email: bolatbek_1964@mail.ru*

PROBLEMS OF FORMATION OF STUDENTS' COMPETENCE IN THE PROCESS OF TEACHING SPECIAL DISCIPLINES

Abstract

In modern scientific and methodological developments, some obsolescence of teaching methods of special disciplines in the preparation of art students is emphasized, which stimulated the growth of the author's pedagogical searches of methodologists in the analyzed aspect. The provision on the transfer of the center of gravity from outdated objective methods to the personal, subjective experience and creative intuition of the student is particularly highlighted. One of the ways to solve this problem is the methodology we have developed for developing the competence of future artists based on innovative pedagogical technologies. At the same time, this technique shows only one of the ways to improve the teaching of special disciplines.

The article deals with the problem of the formation of professional competence of art students in the process of studying special disciplines.

Keywords: competence, special disciplines, art education, creativity

Кіріспе. Магистранттарды даярлау сапасы білім беру стандарттарына және университеттердің ұлттық және халықаралық деңгейдегі беделіне байланысты. Өнер туындыларын әзірлеу және шығару саласында өзекті концептуалды идеяларды құра алатын, жобаны нөлдік кезеңнен дайын өнімге дейін әзірлеуге жетекшілік ететін жаңа буын мамандарын, құзыретті мамандарды дайындау, бұл салада жаңа буынды дайындау, яғни өнер туындыларын әзірлеу және шығару саласындағы құзыретті мамандарды дайындау, сонымен қатар, өнер туындыларын әзірлеу және шығару саласында құзыретті мамандарды дайындау, жобаны әзірлеуді нөлдік кезеңнен бастап, дайын өнімге дейін жеткізуге жетекшілік ететіні анық. өзекті бола бастады.

Сонымен бірге, университетте өнер және кәсіби құзыреттілікті дамыту әдістемесі саласындағы мамандарды дайындаудың көп аспектілі және көп қырлы мәселесі тікелей университетте ғылыми білімнің әртүрлі салаларына – философияға, педагогикаға, психологияға, арнайы пәндердің әдістемесіне, сондай-ақ пәнаралық зерттеуге тікелей қатысы бар.

Сонымен, болашақ өнер мамандарын кәсіби даярлаудың қажеттіліктері мен мүмкіндіктерінің сәйкессіздігі келесі қарама-қайшылықтармен анықталады:

- қазіргі қоғамның маманының білім деңгейіне, кәсіпқойлығы мен құзыреттілігіне және оның жоғары оқу орнындағы дайындығының нақты деңгейіне артып отырған талаптары арасында;
- арнайы пәндердің құрылымы мен мазмұнын жаңартудың объективті қажеттілігі мен арнайы пәндерді оқыту мазмұнын құрудың теориялық және әдістемелік негіздерінің жеткіліксіз дамуы арасында.

Негізгі бөлім. Арнайы пәндерді оқу үдерісінде өнер студенттерінің құзыреттілігін дамыту кезеңдерін оқу мақсаты мен міндеттеріне сүйене отырып, өзіміз онтайландыратын субъективті-субъективтік деңгейде өтетін бірлескен педагогикалық процесс ретінде қарастырамыз. Ол үшін эксперименттік жұмыстың барлық кезеңі курстар бойынша 4 кезеңге бөлінді (бакалавриаттағы оқуды ескере отырып).

Біздің ойымызша, мұндай бөлу ең ұтымды және морфофункционалды даму талаптарына жауап береді. Сонымен қатар, құзыреттіліктерді дамыту әдістемесі әрбір келесі қадам алдыңғысының логикалық жалғасы болатындай, болашақта оқуға мүмкіндік беретін және олардың бастапқы зерттелген материалының кеңейтілген көлемін қамтамасыз ететіндей өсу сатыларына құрылған: бейімдеу - ұйымдастырушылық (1 курс); дамытушы (2 курс); жетілдіру (3 курс); түзету (4 курс).

Бұл кезеңдерге бөлу студенттердің морфологиялық, психологиялық дамуымен, өнердегі студенттердің кәсіби құзыреттілігін дамыту бағдарламасының ерекшеліктерімен және арнайы пәндерді меңгеру логикасымен байланысына тікелей қатысты. Дәстүрлі түрде бұл кезеңдер мыналарға қатысты: - базалық білім алу (білемін); - білімді негізгіден функционалдыға өзгерту (қалай білемін); - білімді интериоризациялау/қарым-қатынасты қалыптастыру (болуы мүмкін); - білімді экстериоризациялау (болуы мүмкін). Әрбір курс үшін біз басым компонентті анықтадық. Кәсіби құзіреттіліктің алдыңғы құрамдас бөлігінің дамуы келесі сатының дамуына негіз бола алады.

Сонымен, бейімделу-ұйымдастыру кезеңінің міндеттері:

- сурет арқылы: геометриялық пішінді заттарды, тұрмыстық заттардан натюрморттарды, күрделілігі әр түрлі дәрежедегі гипстен жасалған ою-өрнектерді және кеңістікте күрделі көлемді пішінді және симметриялы пішінді сызу арқылы білімдерін меңгерту;

- кескіндемеде: оқушыларды үлкен түс қатынасын алуға, пішінді түспен мүсіндеуге, заттардың материалдылығын жеткізуге, этюдты жүйелі жүргізуге үйрету. Студенттер тұстанудан қарапайым мағлұматтар алады: негізгі және қосымша түстер, жылы және суық, қарама-қарсы және жақын, негізгі түс туралы түсінік, оған жарықтың әсері, форманың қалыптасуындағы реңктің рөлі, заттық және мүсіндеу беру. нысанның пішіні. Акварель және майлы бояу технологиясын оқу;

- композицияда: композицияның негізгі заңдылықтары – мазмұн мен форма бірлігі заңы, тұтастық заңы, қарама-қарсылық заңы, идеологиялық жобаға бағыну заңы.

Сонымен, жалпы алғанда, арнайы пәндерді оқыту процесінде өнер студенттерінің кәсіби құзіреттілігін дамыту әдістемесінің бірінші кезеңінің міндеті: көркемдік және практикалық іс-әрекет негіздеріне «терең ойлану», өнерде негізгі білімді қалыптастыру. сурет, кескіндеме және композиция.

«Даму» (2 курс) деп аталатын екінші кезең, әдетте, білімді негізгіден функционалдыға (мен қалай білемін) түрлендіру ретінде сипатталады.

Сонымен, арнайы пәндер тұрғысынан келесі міндеттер қойылады:

- сызба бойынша: адам басының құрылысын зерттеу: оқу үрдісі тұлғаның жеке бөлшектерінің гипстік құймаларын зерттеуден, көне бастар мысалында адам басының құрылымын зерттеуден басталады. Бұл ретте, алдымен үлкен форманы құру және шешу міндеттері қойылады, кейінгі тұжырымдарда – бөлшектерді мұқият зерделеу болып табылады;

- кескіндемеде: негізгі тапсырма, үлкен пішінді және үлкен түсті қарым-қатынастарды берумен қатар, оқушылар бас бөлшектерімен (көз, мұрын, ауыз, құлақ) жұмыс істейді;

- композицияда: екінші курста композиция пәнінің негізгі міндеті – көркем шығармадағы автор ниетін білдірудің маңызды элементтері ретінде композицияның негізгі заңдылықтарын түсіну және меңгеру.

«Жетілдіру» деп аталатын үшінші кезең (3 курс) – білімді интернационализациялау/қарым-қатынастарды қалыптастыру кезеңі (мен бола аламын), яғни қарапайым түсініктемеде интериорализация – сыртқы құбылыстардың заңдылықтарын, принциптерін және логикасын түрлендіретін процесс. дүниені өзінің ішкі біліміне, психикалық процеске айналдырады.

Арнайы пәндер перспективасында аталған кезеңнің міндеттері келесіде көрсетілген:

- сызба бойынша: адам мүсінін зерттеу. Фигураның бөлшектерінің гипс құймаларының сызбалары жасалуда. Фигураның анатомиялық сызбалары;

- кескіндемеде: 3 курс күрделі мәселелердің тұтас кешенін шешеді: композициялық шешім, адам денесінің формаларының анатомиялық сауатты бейнесі, кеңістікті, қоршаған ортаны және жарық жағдайларын беру. Тізбектелген эскиз әдісін (композициялық шешім, түрлі-түсті эскиздер, кенепке сурет салу, жетілдіріп бояу, қалыптау, детальдау, жазу текстурасы) меңгеру де өз алдына маңызды.

- шығармада: тақырыпты терең ашу, композицияның сюжеттік және мағыналық орталығының рөлін және оны танудың тәсілдерін жетік түсіну.

«Коррекциялық» (4 курс) деп аталатын төртінші соңғы кезең – білімді экстериоризациялау кезеңі. Психологтардың пікірінше, экстериоризация – бұл мінез-құлықтағы білімнің, физикалық әрекеттердегі идеалды операциялардың бейнеленуі. Оның бастапқы нүктесі ақпаратты идеалды деңгейде өңдеу болып табылады. Оның нәтижесі практикалық әрекеттерді осы идеалды қызметтің нәтижелерімен реттеу болып табылады [1]. Демек, бұл кезең оқуда да, өз бетінше шығармашылық жұмыста да, көркемдік және практикалық іс-әрекетте бұрын алынған барлық білімді әрекетке айналдыру кезеңі болып табылады.

- сызба бойынша: барлық бұрын алған білімдері мен дағдылары қорытындыланады;

- кескіндемеде: білім алушылардың бүкіл оқу кезеңінде алған білімдерін одан әрі тиянақтау және тереңдету, кәсіби дағдыларын жетілдіру; кескіндеме техникасын жетілдіру, бояу қабатының сан алуан текстурасын, қалыптау формаларының алуан түрлілігін шебер пайдалану, жазу мәдениетін арттыру, бейнелеу мақсатында сан алуан кескіндеме құралдарын саналы түрде пайдалана білу, жұмысты әдістемелік тұрғыдан дұрыс жүргізу, жеткізу. Үлгідегі бейненің табиғи портреттік ұқсастықтары;

- композиция курсының бір бөлігі ретінде: күрделі тапсырмалар шешіледі - әрі қарай көркемдік даму және сонымен бірге студенттердің алған тәжірибесі мен білімін өз бетінше пайдалану қабілетін тексеру.

Біздің зерттеуіміз үшін болашақ «бейнелеу өнері» мұғалімдерінің кәсіби құзыреттілігін дамыту және олардың кәсіби біліктілігін арттыру жүйесін жобалау кезінде Л.С. Выготский, В.В. Давыдова, П.Я. Гальперин, С.Л. Рубинштейн, Б.М. Теплова, А.Н. Леонтьев еңбектері ерекше маңызға ие болды.

Тәжірибелік жұмысымызда оқытудың барлық кезеңдерінде өтетін өзіндік жұмыстарға көп көңіл бөлдік. I - II курста оқытушының дозаланған сараланған көмегі арқылы жүзеге асырылатын басқарудан өзін-өзі басқаруға көшу жүреді

Мұғалім бар жұмысын шығармашыл дербестік оқушылардың өзін-өзі дамытуының нәтижесінде (өзін шығармашылық процесстің субъектісі, қайталанбас және қайталанбайтын тұлға ретінде түсіну және бағалау арқылы), сонымен қатар, әдістемелік, психологиялық және практикалық көмекті оңтайлы үйлестіруге бағыттайды. Оны ұйымдастыру және басқару үшін, мұғалімнің студенттерге арналған, өзіндік жұмысының теориясы мен құрылымдық элементтерін, олардың оқу процесіндегі қызмет ету заңдылықтарын жақсы білу және арнайы тапсырмалардың тиісті нақты жүйесі болуы қажет.

Демек, көркемдік бейіндегі студенттердің кәсіби құзіреттілігін дамытуға бағытталған арнайы пәндерді оқытудың негізгі мәселелерінің бірі- белсенді өз бетінше ізденудің тиімді әдістерін, формалары мен әдістерін анықтау, оларды тәжірибеде қолдану мүмкіндіктерін анықтау болып табылады. болашақ маманды кәсіпке баулу, кәсіби құзыреттілігін дамыту болып табылады.

Сондықтан өнер студенттеріне арнайы пәндерді оқыту үдерісінде өзіндік іс-әрекетті ұйымдастыру әдістемесін психологиялық-педагогикалық талдауға көшейік. Біздің назарымыз түсіну процесінің мазмұнына, оның оқушылардың ойлауымен, көзқарасымен және іс-әрекетімен байланысы, іс-әрекетті ұйымдастырудың әртүрлі әдістері мен формаларының ойлау үрдісінің дамуының ықпалына аударылады.

Іс-әрекеттің қажетті схемасын – бейнелерді ассимиляциялау үшін бұл сызбаға бірнеше рет қайта оралу, оны бір емес бірнеше рет тәжірибе жүзінде тексеру қажет, сонда ғана жаңа білімді өңдеу және оны меңгеру санада жүзеге асады. Бұл жерде оқушыларды материалды меңгеруде

психологиялық белсенділікке бағыттауға жағдай жасау туралы сөз болып отыр. Өзіндік жұмыс оқушының таным белсенділігін өз бойынан қамтиды.

Алайда, кей-кездерде, педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, біз механикалық ассимиляцияға тап боламыз, бұл бізге оқылатын материалға өз бетімен келуге мүмкіндік бермейді: концептуалды аппарат пен негізгі анықтамаларды нақтылау және кеңейту, әрбір оқу міндетін қажетті кәсіби дағдыларды меңгеру деген ұғымға бағыттауымыз қажет. Білімнің осы құрамдас бөліктері болған жағдайда ғана алынған теориялық және практикалық мәселелердің қажетті бірлігі «ішкі түсіну» болып табылады. Демек, өзіндік іс-әрекеттегі маңызды рөл ғылыми танымның жалпы қабылданған заңдылықтары негізінде мұндай әрекетті ұйымдастыру ішкі психологиялық дайындыққа жатады.

ЖОО-да бейнелеу өнерін оқытуда студенттердің өзіндік жұмысы мәселесінің өзектілігін Т.В. Глевицкая, В.И. Денисенко, Е.И. Корзинова, О.Ф. Лейманис, С.П. Ломов еңбектерінде айқын айтылған. Студенттердің өзіндік жұмысы үшін маңызды болып табылатын жеке тәсілдің аспектілері Н.С. Боголюбов, Б.Н. Тамбиев еңбектерінде терең түсіндірілген. Жоғарыда аталған авторлардың еңбектерін талдау мынадай қорытынды жасауға мүмкіндік береді: жас маманның дамуындағы өзіндік жұмыстың және соған сәйкес мотивацияның рөлі айтарлықтай зор.

Білім беруді, оның ішінде өнерді жаңғырту стратегиясындағы құзыреттілік көзқараста өз бетімен жұмыс істей білу, өзіндік білім беру қызметін жүзеге асыруға мотивацияны қалыптастыру, тұлғаның өзін-өзі жетілдіруі- негізгі ұғымдар болып табылады, оның мақсаты – оқыту. белгілі бір жағдайда алған білімі мен тәжірибесін жұмылдыра алатын, сондай-ақ қоғамның өзгермелі қажеттіліктеріне сәйкес қалыптасқан білім, білік, дағдыны үздіксіз жаңарта алатын маман.

«Өзіндік жұмыс» ұғымы көп қырлы және педагогикада біртұтас түсіндірмесі жоқ. Сонымен, В.И. Загвязинский өздік жұмысты «мұғалім өзі басқарғанымен, оның тікелей басшылығынсыз жүретін оқушылардың білім мен дағдыны меңгерудегі белсенділігі» деп есептейді [2].

П.И. Пидкасти, Л.М. Фридман және М.Г. Гарунов СӨЖ өзінің екі жақты сипаттамасында, әрекет ететін студенттердің оқу немесе ғылыми білімін ұйымдастыру құралы деп есептейді: 1) мұғалім белгілеген іс-әрекеттің объектісі, бағдарламалық оқу құралы немесе оқу бағдарламасы; 2) оқушының жаңа тапсырма алуға немесе бұрыннан барын тереңдетуге жетелейтін сәйкес оқу міндетін орындауда белгілі бір әрекет тәсілін көрсету нысаны [3].

И.А. Зимняя өзіндік жұмыстың белсенді сипатын көрсетеді. Белсенділік анықтамасында өздік жұмысты ол студенттің өзі ұйымдастырған «ішкі танымдық мотивтеріне байланысты, оның көзқарасы бойынша ең қолайлы, ұтымды уақытта, процесте және іс-әрекет нәтижесінде бақылайды, мұғалімнің делдалдық жүйені басқаруына негізделген (оқыту бағдарламалары, дисплей технологиясы)» [4].

А.Р. Батыршинаның айтуынша, жоғары оқу орнындағы өзіндік жұмыс – оқу процесіндегі өзіндік іс-әрекетті ұйымдастыру мен басқарудың нақты педагогикалық құралы [5].

Зерттелетін ғылыми әдебиеттерді талдау студенттердің өздік жұмысын тікелей қатысуынсыз, бірақ оқытушының жалпы басшылығымен жүзеге асырылатын ЖОО-дағы оқу процесін ұйымдастырудың ең маңызды түрі ретінде анықтауға мүмкіндік береді. Оқу процесін ұйымдастырудың бұл формасы барысында қазіргі құзыретті маманға қажетті белсенділік, бастамашылық, іс-әрекеттің барысы мен нәтижелеріне жауапкершілік сияқты тұлғалық қасиеттер, сонымен қатар, өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі басқару дағдылары орын алады, бақылау қалыптасады.

Бұл өз зерттеулерінде белгілі ғалым М.И. Махмұтов танымдық дербестіктің болуының көрсеткіштері мыналар деп атап көрсетеді: а) оқушының есте сақтау арқылы да, өз бетінше ізденіс, жаңалық ашу арқылы да әртүрлі дерек көздерінен жаңа білімді өз бетінше алуы және жаңа дағдылар мен дағдыларды меңгеруі; б) алған білімдерін, іскерліктерін және дағдыларын одан әрі өзін-өзі тәрбиелеу үшін пайдалана білу; в) кез келген өмірлік мәселелерді шешу үшін оларды тәжірибеде қолдана білу [6].

Студенттердің өздік жұмысы әрбір жеке пәнді меңгеруге ғана емес, сонымен қатар көркемдік іс-әрекеттің барлық түрлерінде өзіндік жұмыс дағдыларын қалыптастыруға

арналғанын атап өткен жөн. Жұмыстың кез келген түрін өз бетінше орындай отырып, студент жауапкершілікке, туындаған мәселелерді өз бетінше шешуге, конструктивті шешімдерді табуға, дағдарыстық жағдайлардан шығуға дағдыланады, бұл құзыреттілік көзқарастың негізгі «іргетасы» болып табылады. Осы тәсілдің аясында білім берудің жаңа сапасын анықтайтын негізгі құзыреттіліктердің бірі ретінде танылған оқушылардың өзін-өзі тәрбиелеу құзыреттілігін дамыту туралы айту әдетке айналған [7].

Өз білімін жетілдіру немесе өзін-өзі тәрбиелеу құзыреттілігі деп арнайы ұйымдастырылған, әуесқойлық, жүйелі тұлғалық және әлеуметтік әрекетті жүзеге асыру үшін қажетті студент әрекетінің өзара тәуелді мағыналық бағдарларының, білімдерінің, дағдыларының, маңызды өндірістік белсенділікпен тәжірибесінің жиынтығы түсініледі. О.Ю. Поляничконың жұмысында құзыреттілік көзқарасы тұрғысынан студенттердің аудиториялық-сабақтан тыс өзіндік жұмыстары жүйесінің үлгісі ұсынылған. Автордың пікірінше, бұл жүйенің жалпы мақсаты - өзін-өзі тәрбиелеу құзыреттілігін қалыптастыру [8].

Бірыңғай және тұтас жаңа білім беру нәтижесі ретінде қарастырылатын арнайы пәндерді оқу процесінде өнер студенттерінің кәсіби құзыреттіліктерін дамыту мазмұнына ғана емес, оқытудың ұйымдастырушылық формаларына, әдістері мен құралдарына, сонымен қатар, білім алушылардың бағалануына, жетістіктеріне әсер етеді.

Нәтижелер. Қолданыстағы әзірлемелерді талдау негізінде біз дәстүрлі академиялық және шығармашылық сызу синтезіне негізделген эксперименттік курсты әзірлеп шықтық.

Сондықтан курс 70% академиялық сызу курсынан, басы – шығармашылық және жобалау іс-әрекетінің бастамасы және 30% – шығармашылық суреттен тұрады деп айта аламыз. Бағдарлама қарапайым геометриялық фигуралардың құрылысын меңгеруге және оларды композицияларға біріктіруге мүмкіндік береді, сонымен қатар студенттерді сызықтық (жою нүктесі, көкжиек сызығы, қысқарту) және жеңіл-ауа перспективасы (жоспарланған кеңістікті ескере отырып салу) негіздерімен таныстырады, драперлердің пластикасын іздеу және т.б. Іздестіру сызбасына да көп көңіл бөлінеді (эскиздерді, сызбаларды, өмірден және табиғи үлгілердегі бейнелеуден сызбаларды орындау). Стилизацияның, силуэттің және контурдың әртүрлі аспектілері. Курстың соңында адам кескіні жан-жақты зерттеледі. Сондай-ақ дизайн эскиздері, әртүрлі көркем материалдар мен техникалар.

Әдебиеттер:

1. Степанов С. Популярная психологическая энциклопедия. 2-е изд. Издательство: Эксмо, 2005. – 672 с.
2. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпретация: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.И. Загвязинский. – М.: Академия, 2007. – 192 с.
3. Пидкасистый, Л.М. Фридман, М.Г. Гарунов. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 354 с
4. Зимняя, И.А. Педагогическая психология – М.: Логос, 2003. – 383 с.
5. Батыршина А.Р. Технология организации самостоятельной работы студентов //Высшее образование сегодня № 9, 2008.- С.82-84.
6. Махмутов М.И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории. – М.: Педагогика, 1975. – 367 с.
7. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании // Высшее образование сегодня. – 2003. - №5. – С. 34 – 42.
8. Поляничко О.Ю. К проблеме конструирования модели системы аудиторно-внеаудиторной самостоятельной работы студентов педвузов //Вестник ТГПУ. – 2006. – Выпуск 6(57). – Серия: Естественные и точные науки. – С. 149 – 154.

II БӨЛІМ. МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ II РАЗДЕЛ. МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

ӘОЖ: 378.2

ҒТАМР: 14.35.09

Л.Ш. Какимова¹, Б.Б. Тлеген²

¹ п.ғ.к., профессор м.а., Абай атындағы ҚазҰПУ,
Өнер, мәдениет және спорт институты, Алматы қ., Қазақстан.

E-mail: laura_kakim@mail.ru

² «7M01402 – Музыкалық білім» мамандығының 2-ші курс магистранты.

E-mail: baktiyartilegen@yandex.kz

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ДОМБЫРА ҮЙРЕНУ ҮРДІСІНДЕГІ ОҚУ ЖЕТІСТІГІН БАҒАЛАУ БОЙЫНША ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІ

Аңдатпа

Бағалау оқушылардың білімін тексерудің бір түрі ретінде оқытудың тиімділігі мен сапасына, оқу нәтижелеріндегі жетістіктер мен кемшіліктерге әсер етеді. Көптеген жылдар бойы білім нәтижелерін бағалау әртүрлі, кейде бір-біріне қарама-қарсы көзқарастарға байланысты зерттеушілер арасында талқыланды. Ал енді ол тұтастай алғанда бүкіл оқу процесінің өзектілігінде мұқият зерттеу объектісі болып табылады.

Мақалада музыка сабағында мектеп оқушыларын домбыра тартуға үйрету мәселесі көтерілген. Ол өнер сабағы ретіндегі музыка сабағының ерекшеліктерін, оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың кейбір аспектілерін ескере отырып, осы мәселені шешудің теориялық тәсілін ашады. Авторлар өз зерттеуінде мектеп оқушыларының домбырада ойнаудағы оқу жетістіктерін Блум таксономиясы бойынша бағалауға сүйенеді. Мақалада мектеп оқушыларының домбыра тартудағы жетістіктерін бағалау критерийлері берілген.

Кілт сөздері: бағалау критерийлері, оқу жетістіктері, домбырада ойнауды үйрену процесі, педагогика-практикалық жұмыс.

Какимова Л.Ш.¹, Тлеген Б.Б.²

¹к.п.н., доцент, Институт искусств, культуры и спорта, КазНПУ им. Абая,
г. Алматы, Казахстан. E-mail: laura_kakim@mail.ru

² магистрант 2 курса специальности «7M01402-Музыкальное образование».
E-mail: baktiyartilegen@yandex.kz

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПО ОЦЕНКЕ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ ШКОЛЬНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИГРЕ НА ДОМБРЕ

Аннотация

Оценивание как одна из форм проверки знаний обучающихся оказывает влияние на эффективность и качество обучения, достижения и недостатки в результатах обучения. На протяжении многих лет оценивание результатов знаний дискутировалась исследователями, подвергаясь различным, порой полярно противоположным точкам зрения. И в настоящее время оно является объектом пристального изучения в актуальности всего процесса обучения в целом.

В статье поднимается проблема обучения школьников на уроках музыки игре на домбре. Раскрывается теоретический подход к решению данного вопроса с учетом особенностей урока музыки как урока искусства, некоторых аспектов оценки учебных достижений учащихся. Авторы опираются в своем исследовании в оценивании учебных достижений школьников в игре на домбре на таксономию Блума. В работе приводятся критерии оценивания достижений школьников в игре на домбре.

Ключевые слова: критерии оценки, учебные достижения, процесс обучения игре на домбре, педагогико-практическая работа.

Kakimova L.Sh.¹ Tlegen B.B.²

¹*candidate of pedagogical sciences, the associate professor, Institute of Arts, Culture and Sports, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan. E-mail: laura_kakim@mail.ru*

²*2nd-year undergraduate student of the specialty "7M01402-Music education".*

E-mail: baktiyartilegen@yandex.kz

THEORETICAL ASPECT OF ASSESSING EDUCATIONAL ACHIEVEMENTS OF SCHOOLCHILDREN IN THE PROCESS OF LEARNING TO PLAY DOMBRA

Abstract

Assessment as one of the forms of testing students' knowledge influences the effectiveness and quality of training, achievements and shortcomings in learning outcomes. Over the years, assessment of knowledge outcomes has been debated by researchers, subject to different, sometimes polar opposite, points of view. And now it is the object of close study in the relevance of the entire learning process as a whole.

The article raises the problem of teaching schoolchildren to play the dombra during music lessons. A theoretical approach to solving this issue is revealed, taking into account the characteristics of a music lesson as an art lesson, and some aspects of assessing students' educational achievements. The authors rely in their study on Bloom's taxonomy in assessing the educational achievements of schoolchildren in playing the dombra. The paper provides criteria for assessing the achievements of schoolchildren in playing the dombra.

Keywords: assessment criteria, educational achievements, the process of learning to play the dombra, pedagogical and practical work.

Кіріспе. ХХІ ғасыр-жаңа ақпараттық және зияткерлік технологиялар ғасыры, ол ойлау қабілетін дамытуда жүйелі тәсілді және оқушының жеке басын қалыптастыруда шығармашылықты дамытуды көздейді. Ал, алтыншы сыныптарға арналған жалпы білім беретін мектепте музыканы оқытудағы реформалық идеялар мен инновациялар дәуірінде домбыра ойнауды енгізу өскелең ұрпақтың руханиятының, сыни ойлауының, шығармашылық әлеуетінің дамуын ескере отырып, мектеп бағдарламасын тұрақты, тереңдетіп жаңарту қажеттілігі болып табылады.

Осыған байланысты, музыка сабақтарында жаңартылған орта білім беру бағдарламасының мазмұны аясында әзірленген білім беру бағдарламалары оқушылардың бойында білім, білік және дағдылар синтезін ғана емес, ең бастысы – өмірлік музыкалық практикада жұмыс істей алатын құзыреттіліктерін қалыптастыруға, сол арқылы олардың музыкалық және көркемдік көкжиегін, музыкалық ерекшелік ұғымдарын кеңейтуге бағытталған. Музыкалық тіл мен орындаушылықтың ерекшеліктері. Қазіргі мектептің музыка мұғалімінің міндеті-өз оқушыларын жалпыланған музыкалық біліммен, дағдылармен және дағдылармен ғана емес, б-сыныпқа арналған «Музыка» оқулығындағы мазмұнмен қаруландыру, сонымен қатар оларды тереңдету, музыкалық өнердің мәнін мәдени және білім беру мазмұны ретінде түсінудің жаңа форматына

көшіру, өз ойлары мен сезімдерін жеткізе білу, бейнелеу, көркемдік құндылық, және мәдени тұрғыдан өзін-өзі дамыту.

Барлық осы деректердің үйлесімі музыканың өзін, атап айтқанда, домбырада ойнауды, орта жастағы оқушылардың барлық жас ерекшеліктерін, психологиялық-физиологиялық ерекшеліктерін және олардың домбыра музыкасына, атап айтқанда, жалпы музыкалық өнерге эмоционалды жауаптылығын ескере отырып таңдауды қамтиды. Ол үшін домбырада ойнау процесінде сыныптағы музыка сабақтарында оқушылардың оқу жетістіктерін есепке алу үшін бағалау критерийлерін анықтау қажет деп есептейміз, бұл қазіргі уақытта өзекті және уақтылы тәсіл болып табылады, өйткені мектеп практикасына домбыра орындауды енгізу көзделуде.

6-ші сынып оқушыларының музыка сабақтарында домбыра ойнаудағы оқу жетістіктерін анықтау үшін критериялды бағалау жүйесінің дамымауы заманауи мектептегі білім беру жүйесінің қазіргі таңдағы шындығы болып табылады, осы мәселе магистрлік диссертация тақырыбын таңдауға әсер етті. Бұл проблема ең алдымен бағдарламаның мазмұнын, яғни репертуарды, екіншіден, бағалау критерийлері мен олардың көрсеткіштерін әзірлеуді, үшіншіден, музыка сабақтарында сыныпта домбырада ойнаудың педагогикалық жағдайларын жасауды көздейді, бұл қазіргі уақытта біздің зерттеуіміздің орталығы болып табылады. Осы педагогикалық мәселені шешудегі дәлелді тәсілдер.

Негізгі бөлім. Музыка сабағында мектеп оқушыларын домбыра тартуға үйрету сияқты күрделі де серпінді жүйе бір-бірімен байланысты компоненттерден өзара тәуелді, мысалы:

- ✓ оқыту, орындаушылық, ұйымдастырушылық қызмет;
- ✓ сыныпта домбыра тарту процесінде музыка мұғалімі мен оқушының өзара әрекеті (пән және пән ретінде);
- ✓ танымдық және шығармашылық процестің жанама әрекеттесуі (субъект және объект ретінде).

Қазақстандағы домбыра өнерінің қалыптасу және даму тарихына музыка және оқушыларды домбыра тартуға үйрету мектеп бағдарламасы аясында шағын шолу музыкалық білімнің бастауларына, музыканттардың, ғалымдардың еңбектері мен зерттеулеріне жүгінуді талап етеді. Мысалы, А.Қ. Жұбанов, Б.Ғ. Ғизатов және т.б. домбыра өнерін зерттеу, тарату және молайту, кейіннен оларды мектептегі музыка тәжірибесіне енгізу туралы іргелі білімдер қалдырды [1].

Жалпы білім беретін мектептері үшін музыка бойынша балама мектеп бағдарламаларын әзірлеу. «Елім-ай» М.Х. Балтабаевтің бағдарламасы [2], «Мұрагер» А.Райымбергеновтың бағдарламасы [3] музыка үшін ұлттық шығу тегін зерттеу, ұлттық мәдениетті дамыту және жастар бұқарасына ілгерілету мақсатында реформалық тәсілдер туралы куәландырады. Қазақ музыкасына деген сүйіспеншілік пен құрмет, оның негіздері мен музыкалық тілдің ерекшеліктерін, салт-дәстүрлерін, салт-дәстүрлерін білу сонымен бірге-домбыра музыкасы, домбыра орындаушылығы туралы білімді қалыптастыру және аспапта ойнаудың қарапайым орындаушылық дағдыларын қалыптастыру.

Бұл орайда А.Райымбергеновтің рөлі мен орны зор, ол балалардың музыкалық орындауын қалыптастыруда – мектепте музыка сабағында нота грамотасынсыз домбырада ойнауда феноменальды мәнге айналды. Бұл тәжірибе домбыра ойынымен мектептегі музыкалық орындаушылықты дамытуды жандандыруға бейімделген «Көкіл» эстетикалық бейімділігі бар мамандандырылған мектеп шеңберінде жалғасуда. Республикада музыкалық білім беру және балалар музыкалық орындаушылық педагогикасының өркендеуіне зор үлес қосқан корифейлердің жетістіктері белгілі. А.Райымбергеновпен қатар А.Жайымов, А.Токтағанов, М.Айтқалиев, К.Сахарбаева және т.б. музыканттардың еңбектерінде, оқулықтар мен хрестоматияларында домбыра тартудың кейбір орындаушылық, эстетикалық және техникалық мәселелері ашылған [4-6]. Домбыра орындаудың дәстүрлі түрлері туралы тарихи мәліметтерді А.Токтаған, К.Сахарбаева, Т.Мерғалиевтің зерттеу еңбектерінде танысамыз [7-9].

Сонымен қатар, көптеген педагог-ғалымдар мен жас зерттеушілер музыкалық репертуарды әзірлеу, оқулықтар құрастыру, балаларға арналған домбырада ойнауға арналған музыкалық

оқулықтарды оңтайландыруды іздеуді жалғастыруда. Атап айтқанда, профессор Е.Ж. Мұстафаев құрамында болашақ музыка мұғалімдерін даярлауға бағытталған халық күйлері мен халық композиторларының күйлері таңдалған бірнеше оқу құралдарының құрастырушысы боп табылады. Ол өз мақаласында домбыра орындау тәсілдеріне тоқталып, аспапта ойнауды үйрету арқылы тәрбиелік мәнін көрсетеді [10].

Т.Бәділовтың және А.Тоқтағанның «Домбыраға арналған гаммалар мен арпеджиолар» атты кітабы күй өнерінің дамуына арналған керемет әдістемелік жинақ болып табылады. Бұл жинақты оқу арқылы оқушы өз бетінше домбыра ойнау үдерісін машықтандыра алады [11, б.45]. Құрастырылған домбыра композицияларының жинақтары ғаламтор беттерінде кеңінен және барлық жерде қолданылады, мұнда көрсетілген сілтемелер тыңдаушыны белгілі бір домбыра музыкасын қабылдауға еркін бағыттайды, ал бейнелер мен аудиожазбалар домбыра музыкасын қабылдау, түсіну, тану мәселесінде эмоционалды бояуды, көркемдік жарықтық пен бейнені қанықтырады.

№1 кестеде республикадағы көрнекті музыканттардың, ұстаздардың, ғалымдардың, зерттеушілердің еңбектері мен қызметтеріндегі домбыра музыкасының қалыптасуы мен дамуы туралы қысқаша мәлімет көрсетуінде.

Автордың / ғалымның аты-жөні	Ғалымның педагогикалық және тәжірибелік қызметінің жетістіктері
А.Қ. Жұбанов	Халық күйлерін оркестрге лайықтап, нотаға түсірді және қазақ музыкасын күрделі аспаптық симфониялық шығармалармен байытты
Б.А. Ғизатов	«Домбыра үйрену мектебі» кітабын шығарып, қазақ музыкасына елеулі үлес қосқан композитор, ағартушы, ұстаз
А.Райымбергенов	Жалпы білім беретін қазақ орта мектептерінің ән-күй сабағына арналған «Мұрагер» бағдарламасының авторы, көптеген ғылыми еңбектердің авторы; балалар домбыра орындаушылығының негізін салушы; домбрасы, күйші; «Мұрагер» атты республикалық фольклор сазды ансамблінің ұйымдастырушысы әрі көркемдік жетекшісі; еліміздің танымал музыка (Қазанғап шығармашылығын) Зерттеушісі.
М.Х. Балтабаев	Жалпы бөлім беретін қазақ орта мектептерінің ән-күй сабағына арналған «Елім-ай» бағдарламасының авторы. Бағдарламада халық күйлері мен халық композиторларының күйлері пайдаланылды.
А.Жайымов, С.Бүркітов, Б.Ысқақов	Балалар музыка мектептерінің, музыкалық оқу орындарының арналған «Домбра үйрену мектебі» (1992) атты методикалық оқу құралының авторлары.
А.Есенұлы, Г.Елеусізқызы	«Күй керуен» оқу құралының авторлары. Оның мазмұнында мифологиялық, тарихи, психологиялар күйлердің жинағы.
А.Жайымов, А.Тоқтағанов, М.Айтқалиев, К.Сахарбаева	Нота хрестоматиялардың, аспапта ойнауға үйретуді талдаудың оқу-әдістемелік құралдардың авторлары
Е.Ж. Мұстафаев	«Көне құлақ, ескі жад» (2015), «Күй өнері және тәрбие» (2018), «Күй өнерінің тағылымы» (2023) университеттің оқу үрдісінде қолданылатын және тәрбиелік құндылықтар арқылы аспапта ойнауға үйрету, домбырамен орындалатын оқу құралдарының авторы.

№1-кесте – Домбыра өнерінің педагогикалық және практикалық қызметінің жетістіктері.

Домбырада ойнауды оқыту әдістемесінің музыкасын мектеп бағдарламасының оқу-тәрбие үрдісіне енгізу мақсатында 6-сынып бағдарламасына қосымша ретінде төмендегі тақырыпты әзірледік. Төмендегі кестеде мұғалімдердің ғылыми-зерттеу жұмыстарына сілтеме жасай отырып, бағдарлама мазмұнын құрастыруда музыка сабағының шамамен оқу жоспарын және домбырада ойнауды үйрету әдістемесін береміз [12].

№	ТАҚЫРЫПТАР	ОҚЫТУ НӘТИЖЕЛЕРІНІҢ МАЗМҰНЫ	БЛУМ БОЙЫНША ДЕНГЕЙЛЕР
1	Дәстүрлі орындаушылық төкпе және шертпе мектептері. Халық күйлер.	Әр түрлі орындаушылық мектептің өкілдерін және олардың күйлерін білу, тану, ажырату, салыстыру. Күйлерді қабылдау, есте сақтау, есту, таза дыбыс мәдениеті. Мысал: Халық күйі «Ортеке». Тәсіл: күйлердің атауларын жинақтау.	Білу, түсіну
2	Нота сауаттылық. Ладтар. Тоника. Пентатоника. Штрихтар. Аппликатуралық ерекшеліктері. Дыбыс алу әдістері. Гамма. Арпеджио.	Перне басу (яғни аппликатуралық ерекшеліктері) мен оң қолдағы қағыс, дыбыс алу тәсіл. Мысалы: Дәулеткер» «Қосалқа». Тәсіл: қағыс атауларын жаттау оларды орындап көрсету; гамма ойнауға арналған жаттығулар.	Білу, түсіну, қолдану
3	Домбырадағы позициялардың схемалары. I-V позицияларды меңгеру.	Қолдың қағыстары, домбра оқыту әдісі, орындалу ерекшелігі. Пернені қағыссыз алу. Қолдың ішекке жанасуы. Ішекті саусақпен іліп тарту әдісі, қағыстан кейін алу , қағыссыз алу. Буыннан буынға, сағаларға) ауысудың негізгі әдістері. Тәсіл: 3 және 2- саусақтарды қатар басу; буын арқылы жаттығу; шығармағны орындау.	Түсіну, қолдану
4	Домбырашылық өнердегі оң қол қағыстарының дәстүрлі атаулары. Форшлагтар.	Оң қолдағы пиццикато штрихы. Екі октавалық натуралды, гармониялық және мелодиялық гаммалардың аппликатуралары (соль минор). Тәсіл: Форшлагтың қысқа және ұзақ түрлеріне жаттығу; оңай шығармаларды орындау.	Түсіну, қолдану
5	Домбырашылық өнердегі сол қолдың саусақ кестесінің аймақ аралық ерекшеліктері. Сол қолда кездесетін әдістер.	Сол қол саусақтарының дұрыс қалыппен орналасуы, қол саусақ буындарының сезінуі . Тәсіл: жаттығулар, оңай шығармаларды орындау.	Түсіну, орындау
6	Жай, орташа екпіндер.	Нотадан оқығанда, көзбен жобалау, алыс перне аралықты тұстарын анықтау. Мысал: Құрманғазы «Бұқтым-бұқтым». Тәсіл: шығармалардың жылдамдықтарын түсіне білу, оларды орындау.	Білу, түсіну, қолдану.
7	Жылдам екпіндер. Агогика.	Тәсіл: шығармаларды әр түрлі штрихта, ырғақта, екпінде түрлі аппликатурамен әр тональдықта ойнату.	Түсіну, қолдану.
8	Динамика. Динамиканың түрлері.	Динамикалық түрлерін анықтау. Саусақ кестесі мен қағыс қарымын жобалау. Тәсіл: шығармаларда динамиканы ажырата білу, оларды орындау.	Білу, түсіну, қолдану
9	Ырғақ.	Күй өлшемдері ырғағы өзіндік ерекшеліктері.	Түсіну, қолдану.
10	Шертпе күйлердегі ерекшеліктер.	Мысалы: А.Жайымов «Желдірме»	Түсіну, қолдану.
11	Теріс бұраулы күйлердегі ерекшеліктер.	Күйлердің ерекшеліктері.	Білу, түсіну, қолдану.

12	Төре күйлер мен лирикалық күйлердің орындау ерекшеліктері.	Мысалы: Дәулеткерей Шығайұлы (1814-1887) «Қыз Ақжелең»	Білу, түсіну, қолдану.
13	Күй формалары.	Мысалы: Мәмен «Ақшолпан» (1859-1931)	Білу, түсіну, қолдану.
14	Батырлық тақырыптардағы күйлер.	Мысалы: Әшімтай «Қоңыр қаз»	Білу, түсіну, қолдану.
15	Ежелгі күй аңыздары.	Мысалы: «Ақсақ құлан», «Ақсақ қиік»	Білу, түсіну

Бағдарламаға арналған оқу-әдістемелік әдебиеттер тізімі:

1. А.Жайымов, С.Бүркітов, Б.Ысқақов. «Домбыра үйрену мектебі». – Алматы, «Өнер», 1992. – Б.36, Б.66, Б.163.
2. Гаммалар. Арпеджиолар // А. Тоқтағанов, Т. Бәділов «Домбыраға арналған гаммалар мен арпеджиолар». – Алматы, «Өнер», 1990. – 49.
3. Қазанғап «Ақжелең» // С. Балмағамбетов «Саз зергері Қазанғап». – Алматы, 2001.
4. Тәттімбет «Сарыжайлау» // А.Жайымов, С.Бүркітов, Б.Ысқақов, «Домбыра үйрену мектебі». – Алматы, «Өнер», 1992. – Б.55-59.
5. И. Брамс «Бесінші венгер бии» // М. Айтқалиев. Домбыраға арналған хрестоматия. – Алматы, «Өнер», 1980. - Б.46-50.
6. Тоқа «Саржайлау» // Ә.Бекенов «Шертпе күй шеберлері». – Алматы: «Жалын» баспасы, 1977. - 53.
7. Т.Момбеков «Салтанат» // Т. Момбеков «Салтанат». – Алматы, «Өнер», 1995. – 46.
8. Раздық «Аңшының зары» // Уәли Бекенов «Шертпе күй шеберлері». – Алматы: «Жалын» баспасы, 1977. - 61.
9. Құрманғазы «Бұқтым-бұқтым» // А.Тоқтаған, М.Әбуғазы «Құрманғазы-күйлер». – Алматы, «Білім», 2005. – Б. 84 -87.
10. Халық күйі «Ортеке» // А.Есенұлы, Г.Елеусізқызы «Күй керуені». – Алматы: «Өлке», 1997.- Б.72-74.
11. Дәулеткерей «Қыз Ақжелең» // Қ.Ахмедияров «Жігер». – Алматы: «Өнер», 1996. – Б.4-11.
12. А.Жайымов «Желдірме» // А. Жайымов «Шаттанамын». – Алматы: Дайк – Пресс, 1997. - 27.
13. Н. Тілендиев «Алтын дән» // К. Сахарбаева «Домбыра – Дастан». – Алматы: «Мектеп», 2002. - 235.
14. Мәмен «Ақшолпан» // А.Райымбергенов «Күй қайнары». – Алматы, «Өнер», 1990. - Б.166-221.
15. А.Жайымов «Аққулы айдын» // А. Жайымов «Шаттанамын». Алматы: Дайк – Пресс- 1997. - 39.
16. Әшімтай«Қоңыр қаз» // А. Есенұлы, Г. Елеусізқызы «Күй керуені». – Алматы: «Өлке», 1997. - 34.
17. Сейтек «Белшешпе» // Б. Каракулов «Асыл мұра», Алматы: «Өнер». – Б. 70-73.
18. Мұстафаев Е.Ж. Күй өнері және тәрбие: Оқу құралы. - Алматы, КазНПУ «Ұлағат», 2018. - 86 б.
19. Хұсайынұлы, Мұсайып. Алтай-Қобда қазақтарының домбыра және сыбызғы күйлері: Ноты / М.Хұсайынұлы, Қ. Ахмерұлы. - Алматы : ҚР Ұлттық музейі, 2018. - 720 б.
20. Хұсайынұлы, Мұсайып. Алтай-Қобда домбыра күйлері / М. Хұсайынұлы. - Алматы: Sansam, 2011. - 206 б.
21. Сахарбаева К. Домбыра – Дастан. – Алматы: «Мектеп», 2002. - 129.
22. Каракулов Б. Асыл мұра. – Алматы: «Өнер», 1981. - 73.
23. Балмағамбетов С. Саз зергері Қазанғап. – Алматы, 2001. - 22.
24. Момбеков Т. Салтанат. – Алматы, «Өнер», 1995. - 46.
25. Бекенов Уәли. Шертпе күй шеберлері. – Алматы, «Жалын» баспасы – 1977. - 61.
26. Айтқалиев М.. Домбыраға арналған хрестоматия. – Алматы, «Өнер», 1980. - 50.
27. Есенұлы А., Елеусізқызы Г. Күй керуені. – Алматы, «Өлке», 1997. - 34.
28. Ахмедияров Қ. Құрманғазы. Сарыарқа. – Алматы, «Өнер», 1995. – 51.
29. Сейдімбек А. Қазақтың күй өнері. – Астана, «Күлтегін», 2002. – 441.
30. Мұстафаев Е.Ж. Күй өнері және тәрбие: Оқу құралы. - Алматы, КазНПУ «Ұлағат», 2018. - 86 б.
31. Мұстафаев Е.Ж. Күй өнерінің тағылымы: Оқу құралы – Қызылорда, 2023. – 172б.

Сонымен қатар, қазіргі уақытта бұл оқушының домбырада ойнауды үйрету әдістемесін әзірлеу және домбыра орындау техникасын жетілдіру бойынша оқу-әдістемелік материалдың жеткіліксіздігі фактісін атап өткен жөн. Республикада мектептің музыкалық практикасында

домбырада ойнау техникасы мен қойылымын үстіртін зерделеу ғана орын алуда. (А.Райымбергеновтың «Мұрагер» бағдарламасының мысалында және Ш.Б. Құлманованың «Музыка» [13] бағдарламасы бойынша бастауыш сыныптағы кейбір музыка сабақтары). Айта кету керек, бұл проблема ауқымды, өйткені оны 6-шы сыныпқа арналған бағдарламаға енгізу қажет, осыған байланысты үлкен педагогикалық міндет туындайды-жағдайды талдау жасау, домбыра ойынында оқушылардың сабақ жетістіктерін бағалау критерийлерін дайындау.

Осы жерден, ең алдымен, критериалды бағалау жүйесіне жүгіну, оның ерекшеліктерін зерттеу, мектеп оқушыларының домбыраны орындау критерийлерін әзірлеу үшін қолайлы ерекшеліктерді анықтау мақсатты болар еді. Ұстазға критериалды бағалауды жүйесін неғұрлым тиімді ұйымдастырып, оқушыларға әрдайым қолдау беру арқылы білім деңгейін көтеру басты міндет болып табылады.

Оқыту әдістемесі мен әдіснамасы.

Ғылыми әдебиетерде талдай отырып, тақырыбымызға орай критерийлерді қарастырдық. Олар:

1. Тақырыптарды игерудің критерилері толық анықталады (сабақтар), оқытудың нақты нәтижелері тізбектеліп көрсетіледі.

Біріншіден - тақырыпты анықтап алу. Балаларға осы күйдің шығу тарихы жөнінде бейнеролик көрсетіп алып, күйді тыңдату. Күйді видеоролик арқылы тыңдатып болғаннан кейін, домбырамен сол күйді тағы ойнап беріп реакцияларын бақылау. Бұл күй жөнінде тағы қосымша ақпараттар интерактивті тақта арқылы көрсету. Бұл ақпаратта күйдің динамикасы, ритмнің ұзақтықтары сияқты мәліметтер беріледі.

2. Оқу тапсырмалары құрастырылады, тақырыпқа сәйкес сұрақтар таңдалады.

Оқушылар күйді тыңдап болғаннан кейін тақырыпқа байланысты «күй ұнады ма?», «не түсіндіңдер?», «қандай әсер алдыңдар?», «оқиға қалай болды?» деген сұрақтар қойылып, шәкірттердің жауаптары тыңдалады.

Оқушылардың жауабын алғаннан соң қорыту тапсырмалары беріледі. Күй тарихы жөнінде тест тапсырмалары гугл-форма арқылы құрастырылады. Сол тест арқылы оқушылардың сабақты қаншалықты қызығушылықпен ұққанын аңғаруға болады.

«Ақсақ құлан» күйі теріс бұрауда ойналатындықтан домбыра бұрауын келтіру тапсырмасы беріледі және күйдің сандық жүйедегі нұсқасы беріліп күйдің бас бөлігін ойнап шығару тапсырмасы беріледі.

3. Оқу бағдарламалары жекелеген фрагменттерге бөлінеді, критерилер анықталады.

Таңдап алған күйге талдау жасаған кезде 3 бөлікке бөліп, талдаймыз: бірінші бөлігінде күйдің бас буынын ойнап үйренеміз; бас буынды жетік меңгерген соң, күйдің орта буынын тартып көріп, ортаңғы буын, сағасы.

Критерийлерге негізделген критериалдарға бағалау бағалауды құрайды, олардың оқу-танымдық құзіреттілігін дамыту бағыттары бойынша жетістіктері айқындалады... ҚР Білім және ғылым министрлігі жазғандай, оқушыны бағалау критерийі - бұл «оқушының негізі субъектісіне айналады» және «оқушы бойындағы үрейлерді басады», деп білім берудің стандартында жазылған болатын [14].

Өз кезегінде, критерийлер музыканы тыңдау және оны орындау үшін бағалау, біздің ойымызша, саралануы керек. Сондықтан біз алдымен мектеп оқушыларын бағалау критерийлері нақты жазылған орта білім беру мазмұнының жаңартылған бағдарламасы бойынша нормативтік құжаттарға жүгіндік. Ол жерде қалыптастырушы бағалауға сәйкес мұғалімдерден оқу нәтижелеріне бағытталуы тиіс «жоғары сападағы нәтиже алуға бағытталған критерийлерді дұрыс және сауатты әзірлеу» талап етіледі; «әр оқушының жеке ерекшеліктері мен қабілеттерін ескере отырып, жеке оқу траекториясын құру» оның ішкі рухани және көркемдік мүмкіндіктерін дамыту; «Сабақтың нәтижелі, практикалық бағыттағы және музыкалық қабілеттерін, бейімділігін, қызығушылығын және т.б. дамыта отырып, балада музыкалық талғамын қалыптастыру үшін әртүрлі әдістерді және олардың жан-жақтылығын қолдануды талап етіледі.

Ал оқушыларды бағалау үшін, оларды талап етілетін оқу жетістіктерінің критерийлерін әзірлеу үшін Блум таксономиясы бойынша «Өзінің түсінігі мен қабілеттерін көрсету үшін әр түрлі оқу стильдері мен ақыл-ой әрекетінің түрлерін қолдану»; оқушылар «табысты бағалау, олардың нәтижелерін болжау критерийлерін» түсінуі және білуі тиіс; «өзінің жетістіктерін бағалай білуі» құрбыларымен және рефлексияға қатысады», сонымен қатар нақты мәселелерді шешуге, әр түрлі көзқарастарды білдіруге, сыни тұрғыдан ойлауға біліміңізді пайдалануға мүмкіндік береді» [15].

Критерийның атауы	Критерийдің көрсеткіші
оқушылармен арақатынастың принциптерін анықтау	өскелең ұрпақ пен оның ата-анасының алдындағы мектептің арақатынасының жақсы болуы
түрлі элементтер мен сабақ беру әдістерінің арасында өзара байланыс	мақсаттарға жету және нақты білім міндеттерін шешу;
оқушының жеткен жетістігін салыстыру	оқушының нәтижеге жетуі
білу және түсіну принциптерін іске асыру	оқушының материалды игеріп шығуы
білімді қолдану	аспапта еркін ойнауы
шығармашылық	өз бетімен ізденуге құлшынысының болуы
коммуникация орнату	инициативті түрде адамдармен қарым-қатынас жасауы; бақылау; музыка туралы әңгімелесу

№ 2 кесте – Критерийлердің атаулары мен көрсеткіштері.

Қорытынды. Домбыра үйірмесі оқушылардың да, ұстаздардың да алдында шексіз мүмкіндіктерді ашады. Домбыра үйрену оқушыларға әсіресе өз уақытын тиімдірек қолдануға, шығармашылық потенциалын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Оқушы тек музыкалық туындыларды біліп қана қоймай, олардың мазмұнын, музыкалық мәнерлік құралдарын, орындау интерпретациясын талдай алуы қажет. Өз бетінше музыкалық туындыны әртүрлі халықтардың музыкалық мәдениеттерінің байланысын ашуы және түсінуі өте үлкен маңызға ие. Сонымен бірге, мұндай тапсырмалар музыкалық бейнені баяндауға қатысты біржақты дұрыс жауаптан тұрмайды, себебі олар шығармашылық тұлғаны тәрбиелеуге және дамытуға бағытталған. Және, оқушының орындаған барлық тапсырмалары, домбырадағы орындауы әрине бағалануы керек, әр оқушы өзінің өсу деңгейін, жетістігін білуі керек. Сондықтан оның жеке кәсіби өсуі мен шеберлігін көрсететін оқу жетістіктерінің критерийлерін қалыптастыру өте маңызды. Бұл мәселе біздің әрі қарайғы зерттеулеріміздің бастау нүктесі болады.

Әдебиеттер:

1. Музыкальное образование в Казахстане: учебное пособие. Вып 1./ Сост. Р.Р. Джердималиева, А.А. Момбек, З.Р. Ахметова. – Алматы, 2007. – 272.
2. Программа по музыке для казахской общеобразовательной школы «Елім-ай» / Авторы: Балтабаев М.Х., Утемуратова Б.С. и др. – Алматы, «Атамекен», 1993.
3. Программа по музыке для казахской общеобразовательной школы «Мұрагер» / Автор Раимбергенов А.И. – Алматы, 1990.
4. Жайымов А., С.Бүркітов С., Б.Ысқақов Б. «Домбыра үйрену мектебі». – Алматы, «Өнер», 1992.
5. Тоқтаганов А. «Домбыраға арналған хрестоматия». - Алматы, «Өнер», 1986.
6. Сахарбаева К. «Домбыра үйрету әдістері». – Алматы, «Издательство Маркет», 2006.

7. Мерғалиев Т., Бүркіт С., Дүйсен О. «Қазақ күйлерінің тарихы». – Алматы, 2000.
8. Тоқтаған А., Әбуғазы М. «Тәттімбет және Арқа күйлері». – Алматы, «Білім», 2005. – 123 б.
9. Сахарбаева К. «Атырау ән – күй мұхиты». – Алматы, «Дайк-Пресс», 2001. – 688.
10. Мұстафаев Е.Ж. Домбыра аспабын тез үйретудің жаңашыл әдісі // Абай ат. ҚазҰПУ «Хабаршы» «Көркемөнерден білім беру: өнер – теориясы - әдістемесі» сер., №3(72) 2022. – Б. 28-31.
11. Бәділов Т., А.Тоқтаған. Домбыраға арналған гаммалар мен арпеджиолар: Оқу құралы. – А., 2000.
12. [Электрондық ресурс]. – 2019. – URL: <https://melimde.com/barlifi--135-safat-v6.html?page=6>- [қаралған күні: 28.03.2023].
13. Кульманова Ш.Б. Состояние и перспективы развития общего музыкального образования школьников в Казахстане // Музыкальное образование в Казахстане: Учебное пособие для студентов высших и средних учебных заведений. Вып.1 / Сост. Р.Р. Джердималиева, А.А. Момбек, З.Р. Ахметова. – Алматы, 2007. – С.176-179.
14. Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы [Электрондық ресурс]. – 2019. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800017669> - [қаралған күні: 28.11.2022].
15. Бастауыш мектепке оқушылардың оқу жетістіктерін критериялды бағалау жүйесін енгізудің әдіснамалық және оқу-әдістемелік негіздері. Әдістемелік құрал. – Астана, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2015. – 58 б.

ӘОЖ 37.064.2

ҒТАМР 14.07.63

Нарикбаева Л.М.¹, Айттышев А.Д.²

¹доктор педагогических наук, профессор, кафедра музыкального образования и хореографии, Институт искусств, культуры и спорта, КазНПУ им.Абая, г. Алматы, Казахстан, e-mail: Lora_mn05@mail.ru

² магистрант 2 курса образовательной программы “7М01402– Музыкальное образование”, кафедра музыкального образования и хореографии КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан, e-mail: aibek-cityshev@mail.ru

СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ «КОММУНИКАТИВНЫЕ НАВЫКИ УЧИТЕЛЯ»

Аннотация

В данной статье раскрывается актуальность понятия «коммуникативные навыки» в области образования. Рассматривается сущность термина «коммуникативные навыки» педагога как посредника между учителем и учащимися. На основе анализа психолого-педагогической литературы по обозначенной проблеме исследования, приводятся некоторые подходы к пониманию данного понятия. Авторы делают вывод, что термин «коммуникация» обеспечивает общение, а «навык» трактуется как способность действовать автоматически. Сочетание «коммуникативные навыки» для учителя предполагают его профессионально необходимые качества личности для психологического удовлетворения, социальной реализации и успешной профессиональной деятельности.

Ключевые слова: коммуникация, навык, психология, образование, учитель.

Л.М. Нарикбаева¹, А.Д. Айтышев²

¹педагогика ғылымдарының докторы, профессор,
Музыкалық білім беру және хореография кафедрасы, Өнер, мәдениет және спорт институты,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан, e-mail: Lora_mn05@mail.ru
²Абай атындағы ҚазҰПУ, музыкалық білім және хореография кафедрасы,
“7M01402– Музыкалық білім” мамандығының 2-курс магистранты,
Алматы қ., Қазақстан, e-mail: aibek-aityshev@mail.ru

"МҰҒАЛІМНІҢ КОММУНИКАТИВТІ DAҒДЫЛАРЫ" ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНЫҢ МӘНІ

Аңдатпа

Бұл мақалада білім беру саласындағы "коммуникативті дағдылар" ұғымының өзектілігі ашылады. Мұғалімнің "коммуникативті дағдылары" терминінің мәні мұғалім мен оқушылар арасындағы делдал ретінде қарастырылады. Зерттеудің белгіленген мәселесі бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау негізінде осы тұжырымдаманы түсінудің кейбір тәсілдері келтірілген. Авторлар "байланыс" термині қарым-қатынасты қамтамасыз етеді және "дағды" автоматты түрде әрекет ету қабілеті ретінде түсіндіріледі деген қорытындыға келеді. Мұғалімге арналған "коммуникативті дағдылар" үйлесімі оның психологиялық қанағаттану, әлеуметтік іске асыру және табысты кәсіби қызмет үшін қажетті жеке қасиеттерін ұсынады.

Кілтті сөздер: қарым-қатынас, шеберлік, психология, білім, мұғалім.

Narikbayeva L.M.¹, Aityshev A.D.²

¹ *doctor of pedagogical sciences, professor, department of music education and choreography, Institute of arts, culture and sports, Kazakh National Pedagogical University after Abay, Almaty, Kazakhstan, e-mail: Lora_mn05@mail.ru*
² *2-nd year master's student of the educational program "7M01402-Music education", department of music education and choreography of KazNPU after Abay, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aibek-aityshev@mail.ru*

ESSENCE OF THE CONCEPT "TEACHER'S COMMUNICATION SKILLS"

Abstract

This article reveals the acutality of the concept of "communicative skills" in the field of education. The essence of the term "communicative skills" of a teacher as an intermediary between teacher and students is considered. Based on the analysis of psychological and pedagogical literature on the designated research problem, some approaches to the understanding of this concept are given. The authors conclude that the term "communication" provides communication, and "skill" is interpreted as the ability to act automatically. The combination of "communicative skills" for a teacher implies his professionally necessary qualities of personality for psychological satisfaction, social realization and successful professional activity.

Keywords: communication, skill, psychology, education, teacher.

Введение. Проблема формирования коммуникативных навыков учителя с учащимися сегодня очень актуальна. В современной школе очень важно взаимодействие в системе учитель-ученик, где учитель выступает не только посредником между учениками, но и главным воспитателем личности учащихся через «слово». Особую актуальность приобретают отдельные формы организации учебной деятельности в системе учитель-ученик, в том числе в системе дополнительного образования. Однако сегодня, благодаря информационной насыщенности,

быстро развивающемся времени, каждому ученику уделяется не только личное внимание, но и теряются навыки профессионального общения учителей с учениками.

В связи с этим, на наш взгляд, существует противоречие между необходимостью профессиональных коммуникативных навыков педагогов с обучающимися и отсутствием соответствующих методик формирования данного исследуемого качества.

Методика. На основе анализа психолого-педагогической литературы по обозначенной проблеме исследования нами установлено, что этому аспекту посвящали свои труды ряд ученых: Ескалиева С. [1], Жаксым О.И. [2], Карашева Ж. [3], Ахметжанова Б.Т. [4], Курманбекова М. [5] и др.

Эти ученые обращают внимание на следующие аспекты: основы психологии общения и этики деловых отношений; применение навыков педагогического общения и коммуникативных навыков; аспекты развития навыков речевого взаимодействия младших школьников; развитие коммуникативных навыков; методы и приемы развития коммуникативных навыков.

Литературный анализ показывает, что понятие «коммуникативные навыки» изучаются в разных науках (философии, психологии, социологии, лингвистике, педагогике, в частных педагогических науках). Роль общения в процессе социализации личности, формирования личности в обществе, а также в механизме процесса общения изучают социологи (Л.М. Архангельский и др.). По результатам социологического исследования проблем общения, в структуре жизнедеятельности личности общение занимает одно из главных мест.

Ряд исследователей трактуют общение, как особый вид деятельности, занимающий важное место на определенных этапах развития человека (младенческое, дошкольное, юношеское) коммуникативной деятельности. Таким образом, на основе анализа литературы мы находим, что термин «коммуникация» обозначает обеспечение общения. Мы обнаружили, что термин «общение» (*communicatio*) встречается в классическом латыни, а сам термин «*verbehev*» появился в немецком языке. В работах многих авторов используются синонимы «общение» и понятие «коммуникация». Это связано с заимствованием слова «коммуникация» из англоязычной литературы, в которой используется слово «*communication*», а также понятие «публичное общение».

Н.Д. Хмель и М.П. Шульц рассматривают коммуникативную деятельность педагога с детьми как результат умения организовывать взаимодействие педагогических детей. Ценна концепция Н.Д. Хмель, по мнению которой, функционирование системы «педагогический процесс – педагог – воспитанник» – это взаимодействие между детьми направлено на овладение всеми богатствами культуры, подготовку подрастающего поколения к активному участию в жизни общества и труду. Любой акт педагогического процесса является бессмысленным без функционирования системы «педагог – воспитанник». Поэтому коммуникативная деятельность в этой системе является продуктивным способом деятельности как педагогов, так и воспитанников [7].

Большой вклад в обработку проблемы коммуникативной деятельности внес А.В. Мудрик. Он обобщил опыт предыдущих исследователей и переработал ряд предложений по организации и управлению коммуникативной деятельностью. Он определяет коммуникативную деятельность как феномен коллективной жизнедеятельности детей. А.В. Мудрик считал, что коммуникативная деятельность отражает ее содержательность, глубину, эмоциональность на информационно – дискуссионном уровне. Речь является основным элементом коммуникативной деятельности, так как она является основным компонентом взаимной цветности людей. «Коммуникативные умения детей», – писал А.В. Мудрик, – «от этого зависит успешность общения и вовлеченность ребенка» [6].

В Википедии термин «навык» – это способность к действию, сформированная повторением и доведенная до автоматизма. В философии понятие «навык» определяется как как возможность (*potentia*) и предложен Фомой Аквинским [8]. Это говорит о том, что «навык» не имеет свойства статичности, напротив его происхождение и развитие объясняет концепцию совестью педагогики «знания – умения – навыки», предложенная Н.А. Бернштейном.

В отличие от привычки, навык обычно не связан с постоянной тенденцией к актуальности в определенных ситуациях. Понятие мастерства входит в триаду одной из концепций,

разработанных в рамках советской педагогики – ЗУН (знание – умения – навыки). Отдельные этапы формирования данной моторики подробно описаны в работах советского психолога Н.А. Бернштейна.

Обсуждение. Анализ научной литературы в целом показывает, что «коммуникативные навыки» как способность к общению реализуется на нескольких уровнях: передача информации (проявляется в вербальной и невербальной формах); межличностное восприятие (оценка и взаимопонимание людей); активное взаимодействие (психологические способы и приемы воздействия и взаимодействия, включая эмоциональный аспект).

Другими словами, коммуникативные навыки представляют собой педагогическое мастерство общения, которое выражается: в социально-психологической адаптации в образовательной среде; умение взаимодействовать в системах учитель-ученик, учитель-учащиеся, учитель-родители, учитель – коллеги и т.д.; в навыках психологического и педагогического положительного воздействия на учащихся и окружающих; в умении убеждать, располагать к себе; сопереживать, входить в состояние других; разрешать конфликты, создавать благоприятную социально-психологическую атмосферу; в организаторских и управленческих способностях и др.

Отметит, что в научной литературе часто «коммуникативные навыки» относят к лидерской одаренности, социальной одаренности и социальному интеллекту, так как для успешной коммуникации нужны не только навыки общения, но внутренние сильные личностно-психологические качества такие, как умение слушать и слышать, умение требовать, воля к решению тех или иных педагогических задач, экстравертность, чувство собственного достоинства от выполняемой профессиональной деятельности, наличие авторитета и влияния на людей, умение сотрудничать и понимать индивидуальную, групповую и коллективную виды деятельности и их механизмы развития, личностную харизму, чувство юмор, умение мыслить практически, т.е. умение прогнозировать исход событий, владеть интуицией, умение рисковать, владение методами вербальной и невербальной коммуникации и мн.др.

Заключение. Таким образом коммуникативные навыки учителя проявляются не только в общении, но и через усилия взаимодействующих людей успешно реализовать совместную деятельность. Это означает необходимость соответствия поведения взаимодействующих людей ожиданиям друга. На наш взгляд, безусловно, постоянное и целенаправленное развитие этих всех коммуникативных качеств учителя отразятся не только на межличностные отношения субъектов образовательного процесса, но и на качество образования в целом.

Литература:

1. Основы психологии общения и этики деловых отношений: учебник / С.Ескалиева. - Электрон. текстовые дан. 4,76 МБ. - Нур-Султан: Фолиант, 2019. - 200 с.
2. Хороший, О. И. применение навыков педагогического общения и коммуникативных навыков / О. И. хороший. - Текст : непосредственный // Білім берудегі менеджмент = Менеджмент в образовании. - 2017. - N 4(87). - С. 60-62.
3. Карашева, Ж. аспекты формирования коммуникативных навыков младших школьников / Ж. Карашева. - Текст: непосредственный // вестник КазНПУ им.Абая. Серия педагогических наук = Вестник КазНПУ им Абая . Сер. Педагогические науки = Bulletin. Series Pedagogical sciences. - 2019. - N 2(62). - С. 412-416. . - ISSN 1728-5496.
4. Ахметжанова, Б.Т. Развитие коммуникативных навыков [текст] / Б.Т. Ахметжанова // Учебно - воспитательная технология. - 2018. - № 4. - с. 37-38.
5. Курманбекова, М. Методы и приемы развития коммуникативных навыков // школа Казахстана. - 2014. - № 8. - С. 40-42.
6. Социальная педагогика : учебник для студентов высших педагогических учебных заведений / А.В. Мудрик. - Москва: Академия, 2005. - 200 с. - (Высшее профессиональное образование).
7. Хмель, Н.Д. теория и технология реализации единого педагогического процесса: учебное пособие. / Ауд. К. Успанов. - Алматы: Наука, 2003. - 130 с.
8. Фома Аквинский / Анполонов А.В. // Уланд — Хватцев [Электронный ресурс]. – 2017. – С. 458-460. — (Большая российская энциклопедия: [в 35 т.] / гл. изд. Ю.С. Осипов; 2004-2017, т. 33).

III БӨЛІМ. СӘНДІ ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР РАЗДЕЛ III. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО

ӘОЖ: 7.048

ҒТАМР: 18.31.91

Н.А. Бекежан¹, Р.Х. Канапьянова²

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан
«Сән дизайны» мамандығының I курс магистранты
e-mail: nbekezhanova@gmail.com

²Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан
г.п.к., қауым. профессоры, e-mail: k.rauchan@mail.ru

ӨЗБЕК ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМІНДЕГІ ЕРЕШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада жалпы өзбек халқының ұлттық киімдері мен мәдениеті қарастырылады. Өзбек халықтың дәстүрлі киімін зерттеу Орталық Азияның басқа халықтарының ұлттық киімдерімен белгілі бір дәрежеде танысуға мүмкіндік береді. Өзбектердің материалдық мәдениеті басқа халықтар сияқты сан ғасырлар бойы қалыптасқан қоғамдық-саяси, экономикалық және тұрмыс-тіршілігімен шартталған. Көршілес халықтардың, оның ішінде: тәжіктердің, түркімендердің, қазақтардың, қарақалпақтардың және т.б. мәдениетімен көп ұқсастықтары бар, бұл олардың жақын және ұзақ мерзімді этномәдени байланыстарын көрсетеді. Олардың мәдениеттерінің өзара ықпалы мен енуін қадағалап, киім үлгілеріндегі параллелизм мен ұқсастық фактілерін ашуға болады.

Кілтті сөздер: өзбек халқы, ұлттық киім-кешек, мәдениет, дизайн, алтын кесте.

Бекежан Н.А.¹, Канапьянова Р.Х.²

¹КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан
Магистрант I курса специальности "Дизайн моды".
e-mail: nbekezhanova@gmail.com

²КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан
К.п.н., ассоц. профессор, e-mail: k.rauchan@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ОДЕЖДЕ УЗБЕКСКОГО НАРОДА

Аннотация

В статье рассматривается национальная одежда, культура и искусство узбекского народа в целом. Материальная культура узбеков, как и у других народов, была обусловлена многовековым обществом-политикой, экономикой и бытом. Узбекские народные традиции изучения тюркское происхождение в той или иной степени, отличающееся национальной одеждой других народов Центральной Азии. У соседнего населения, в том числе: таджиков, турок, казахов, каракалпаков и др., много искр с культурами, что свидетельствует о их глубокой и долгосрочной этнокультурной связи. В них можно проследить за восхождением культуры, как меняется конструкция одежды, выявить факты параллелизма и сходства одежды.

Ключевые слова: узбекский народ, традиционные одежды, культура, дизайн, золотая вышивка.

Bekezhan N.A.¹, Kanapiyanova R.H.²

¹Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan
Master's student in the 1st year of the specialty "Fashion Design".

e-mail: nbekezhanova@gmail.com

²Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan
c.p.s., assoc. professor, e-mail: k.rauchan@mail.ru

FEATURES OF THE UZBEK PEOPLE IN NATIONAL CLOTHES

Abstract

The article examines the national clothes, culture and art of the Uzbek people as a whole. The material culture of the Uzbeks, like that of other people, was conditioned by a old-centuries society-politics, economics and everyday life. Uzbek folk traditions are of Turkish origin to one degree or another, differing in the national clothes of other people of Central Asia. In the neighboring population, including: Tajiks, Turks, Kazakhs, Karakalpaks, etc., have many sparks with cultures, which indicates their deep and long-term ethno-cultural connection. In them it is possible to trace the ascent of culture, how the design of clothes changes, to reveal the facts of parallelism and similarity of clothes.

Keywords: uzbek people, tradition clothes, culture, design, gold ornaments.

Кіріспе.Өткенсіз болашақ жоқ. Өз тарихын білмей, бірде-бір адам бүгінгі күн мен болашаққа апаратын жолдың мақсаты мен бағыты туралы нақты және дұрыс түсінік қалыптастыра алмайды. Бұл дегеніміз, баянды да саналы болашақты қалыптастыру үшін тарихи құндылықтарды, ұлттық салт-дәстүрді, мәдениетті құрметтеу, жаңғырту аса маңызды. Өзбек халқының ұлттық киімі біздің заманымызға дейін ертеден қолданыста келе жатыр. Орта Азия халықтарының, оның ішінде өзбектердің көне киімдерінде гентикалық жағынан ежелгі тапқа дейінгі кезеңге жататын және киім тігудің қарапайымдылығынан, қию негізінің бірлігінен көрінетін архаикалық элементтер қолданылған.

Халықтың ұлттық киімі – белгілі бір аймаққа тән дәстүрлі киімдер жиынтығы. Киім белгілі бір халықтың материалдық мәдениетінің басқа элементтері сияқты оның өмір сүру салтын, эстетикалық талғамын және ұлттық ерекшеліктерін көрсететін мәдениеттің этногенезі мен тарихын зерттеудің бір көзі болып табылады. Киім халықтың материалдық әл-ауқатының бір көрсеткіші. Ол белгілі бір көркем бейнені алып жүрді, онда адам өзінің эстетикалық идеалын білдірді. Бұл мұрат қоғам өмірімен бірге дамып, өзгеріп, экономиканың дамуында болған өзгерістерді бейнелеп қана қоймай, сонымен қатар саясатпен, дінмен, этикамен тығыз байланысты болды. Бұл кесу ерекшеліктерімен, композициялық және пластикалық ерітіндімен, матаның текстурасы мен түсімен, декор сипатымен ерекшеленеді [1].

Негізгі бөлім.Өзбек ұлттық киімінің тарихы Өзбекстанның Бұхара, Самарқанд, Ташкент және т.б. сияқты ірі орталықтарында қала мәдениетінің әсерінен оның шеткі аймақтарға қарағанда әлдеқайда жылдам өзгергенін куәландырады. Самарқанд қаласында екі халықтың – өзбектер мен тәжіктердің бірге өмір сүруі, олардың мәдениетінің өзара тұрақты ықпалы ішінара дәстүрлі киімнен көрініс тапты. Самарқанд пен басқа қалалар, әсіресе Бұхара мен Ташкент арасындағы тұрақты экономикалық және мәдени байланыстар да әйелдер киіміндегі жаңа формалар мен элементтердің пайда болуына ықпал етті [2].

Киімнің ерекшелігі белгілі бір халық үшін дәстүрге айналған жалпы форманың әрбір жеке костюмді құрастырушылар енгізген элементтерімен, олардың ортақ талғамдары мен шығармашылық қабілеттерінің үйлесуі. Әрқайсысы өзінің қабілетін көрсеткісі келді, өзінің басқалардан әдемірек, ақылды болып көрінгісі келді. Бұл киімді әр алуан етіп, ұлттық, этникалық талғамның дамуына ықпал етті.

XIX ғ. аяғы мен XX ғ. басында өзбек ұлттық ерлер киім үлгілері тұрақталған еді. Өзбекстанда пішініне, тігісіне және материалына байланысты бірегей халат – мақтаға сырып тігілген,

сондай-ақ астарсыз түрлерін көбісі киетін [3]. Жазда және қысқа киетін киімдердің маталары көбіне ұқсас келеді. Қысқы киімдері чакман, шалбар, тон-пустин, кебанак, жүнді бас киімдері болған. Ерлер киімі әйелдер киіміне қарағанда қарапайым, ал жергілікті ерекшеліктері сәл әлсіздеу көрінеді. Ер адамдары көбінес ұзын, тік силуетте, мақта матадан *қуйлак* деп аталатын жейде, сыртынан *халат*, *тун*, *чакман* киген. Жазғы киімдерін жұқа материалдарынан тігілген. Әрине халаттың пішінінде етегінің екі жанынан разрез қалдарды, оның жүріп тұруы үшін, сондай-ақ атқа мінуіне өте ыңғайлы етіп тігіледі. Белбеу орнына жай адамдар беліне *қушак* немесе белбеу ормалдары *урамал*, *бельбаг* байлаған. Шалбардың *иитон*, балак өте алуан және тік пішіндес, аяқ жағы жіңішке келетін шалбар түрлерін киген. Бас киімдері тақия және оның ішінен киетін терлегенге арналған бклігінен тұрады және кейін соны тюрбан түрінде орап жүруге болады. Бұнымен қоса ерлер жүнді бас киім түрлерін киген. Аяқтарына қатты былғары етік және табаны жұмсақ былғары етік түрлерін қолданған. Алайда ірі қалалар мен кішкентай ауыл аймақтардың киімдері өзара ішкі айырмашылықтарын қадағалап отырған.

Әйелдердің киімі ерлер киіміне қарағанда бірқалыпты түстерді қалыптастырып кетті. Әйелдердің дәстүрлі киімі көйлек (көйлек), шалбар, сырт киім – мунисак, жамылғы, шапан, бас киім және аяқ киімнен тұрды. Күнделікті және салтанатты киімдер қиюда ерекшеленбеді. Бір ғана ерекшелік ғұрыптық костюмде ғұрыптық мақсаттың негізгі экспрессивтік белгілерінің түсі, материалдың текстурасы және сәндік шешімі болды.

Өзбекстан тұрғындарының ұлттық киімдері таңқаларлықтай барлық шығыс халықтарына тән белгілерді біріктіреді және өзіндік дара және қайталанбас ерекшеліктерге ие. Өзбектің ұлттық киімі уақыт өте өзгерістерге ұшырағанымен, өзінің заманауи түрінде шығыс халқының мәдени дәстүрінің барлық байлығын және ежелгі дәуірден бастау алған тарихи байланысын сақтап қалды.

Өзбекстандағы қуыршақ деп аталатын ұлттық киімнен жасалған көйлектер ұзын, жеңі түзу, өкшесіне дейін жететін көйлекке ұқсайды. Өткен ғасырдың басында ғана көйлектердің стильдерінде шағын әртүрлі пайда болды: жендерде манжеттер болуы мүмкін немесе жаға қатты жасалуы мүмкін. Костюмнің бұл бөлігін тігу үшін дәстүрлі түрде асыл жібек пен атлас қолданылады.

Киім өндірісінде көк және қара түстерден басқа түрлі түсті маталар қолданылған. Бұл түстер сәтсіздікті тартады деп санады. Костюмнің түсі адамның өмір сүру аймағын ғана емес, сонымен қатар оның әлеуметтік мәртебесін де анықтай алады. Бай адамдар көк және күлгін реңктерді жақсы көрген. Қарапайым адамдардың киімдері негізінен жасыл түсті болды. Басқа мұсылман елдеріндегідей, Өзбекстан әйелдері міндетті түрде паранджа киген – бетін жауып тұратын торы бар ұзын халат. Кеңес өкіметінің келуімен ғана әйел өкілдері паранджаны алып тастап, оны бас сүйектеріне немесе орамалдарына ауыстырды [4].

Өзбек әйелдерінің киімі ерлер киіміне қарағанда жергілікті аймақтың сипатын сақтаған. Жалпы киімдері жас ерекшеліктеріне, киімнің сипатына сәйкес көрсетілетін. Тігілетін киім материалдарын жергілікті, сондай-ақ шет жақтан алып келетін. Ерлер киім секілді әйелдер киімі де бірегей пішінде қиылатын, тек етегі ұзын, кең және жеңі ұзын мен бірнеше түрде жағалары ұсынылған. Уақыт өте келе көлденең разрезі бар жағалар пайда болды, бойжеткендер мен жас қыздар осындай жағамен жейделер киген. Үйлену тойдан кейін келін әйелдердің киіміне киген.

Ұлттық киім – белгілі бір аймаққа тән дәстүрлі киімдер жиынтығы. Ол өзінің ерекшеліктерімен, композициялық және пластикалық ерітіндімен, матаның текстурасы мен түсі, сондай-ақ декор сипатымен ерекшеленеді. Өзбек ұлттық киімі көркемдік ерекшеліктерді, халық қолөнерінің архаикалық ерекшеліктерін, киім-кешек дамуының этнографиялық және аймақтық формаларын көрсетеді.

Ою-өрнек – күнделікті өміріміздің айнымас қатысушысы, адам мен адамзаттың мәңгілік серігі. Исламда ою-өрнек дүниені символдық түрде түсіну тәсіліне айналған. Болмыстың өзіндік кодтарына айналған белгілер мен белгілердің өзгермелілігі, көпмағыналылығы ерекше

дүниетанымды қалыптастырды. Исламдық ою-өрнек өнерінің терең мағынасы оның маңызы туралы айтуға мүмкіндік береді.

XIX ғ. аяғы мен XX ғ. басында кесте Өзбекстан халқының күнделікті өмірінде үлкен рөл атқарды. Еуропада көптеген сузанелер, кестеленген киімдер, халаттар, бас киімдер мен көрпелер, сондай-ақ шағын кестелер ішінара саяхатшылар әкелді, мысалға айтсақ Берлин этнография мұражайындағы 90-шы жылдары алынған сузанелердің кең коллекциясы өткен. Сузана сияқты үлкен тоқыма бұйымдарын кестелеу көп уақытты, шыдамдылықты және кестелеушінің еңбегін қажет етеді.

Өзбек костюмінің айрықша ерекшелігі шебер алтын кесте болды және болып қала береді. Мұндай киімдер ауқатты адамдарға тән. Алтынмен кестеленген өзбектердің ұлттық киімдері танымал болды, оны билеуші өзінің жақын серіктеріне сыйлады, сондай-ақ оның орнына осындай сыйлықтарды да алды. Алтын кесте үшін тек жібек, барқыт сияқты асыл материалдар пайдаланылған. Өрнектер негізінен гүлді тақырыпта кестеленген, ал геометриялық ою-өрнектер алтынмен кестеленген киімдерде сирек кездеседі. Кестенің көмегімен алтын жіп тек киімдерді ғана емес, бас киімдерді де, аяқ киімдерді де безендіру үшін пайдаланылды. Бірде француз костюм тарихшысы: «Егер барлық адамдар жойылып, тек костюм қалса, онда бұл өркениеттің бүкіл тарихын костюмнен қайта құруға болады», - деген [5].

Жақында ғана, өткен ғасырдың 90-шы жылдары әйелдеріміз өзіміздің ұлттық киімімізден, ою-өрнекті және өзбекше тігілген киімдерден немесе ұлттық матадан тігілген киімнен үзілді-кесілді бас тартты. Бірақ бүгінде барлық ұлттық мәдени дәстүрлерімізді, соның ішінде өзбектің ұлттық маталарын және киім-кешектерін, өзіндік стилін жаңғырту және насихаттау белсенді түрде жүріп жатыр. Бірнеше жылдан бері біздің дизайнерлер атақты шетелдік дизайнерлердің (Oscar de La Renta, Dolce & Gabbana, Versace, Pao Rabane және т.б.) барлық шоуларына белсенді түрде қатысуда [6]. XIX ғ. аяғы мен XX ғ. басында кесте Өзбекстан халқы үшін бұл өте үлкен орын алды.

Қорытынды. Өзбектердің жалпы материалдық мәдениеті жеке дара емес, Орталық Азия аймағы территориясында және көршілес аймақтарда тұратын басқа халықтарымен тығыз экономикалық және мәдени байланыс барысында қалыптасқанын атап өту өте маңызды. Сондықтан да тәжіктердің, қазақтардың, қырғыздардың, түрікмендердің, қарақалпақтардың және басқа да халықтардың материалдық мәдениетімен әртүрлі үй-жайлар, киім-кешек, тамақ және ыдыс-аяқтардың көп болуы әбден заңды. Революцияға дейінгі жылдарда Өзбекстан территориясында орыс ұлтының өкілдері, сондай-ақ украиндар, татарлар, башқұрттар және т.б. өмір сүрді. Олармен тығыз қарым-қатынас жасау барысында олардың мәдениетінің көптеген элементтері өмірге еніп кетті. Мәдениеттерінің бір-біріне бұл араласуы әсіресе тұрғын үйлердің дизайны мен интерьерінде, тұрмыстық заттарда, киімнің кейбір түрлерінде, тамақ өнімдерінде және т.б. әсер етті.

Әдебиеттер:

1. Сухарева О.А. *История Среднеазиатского костюма: Самарканд (2-ая половина XIX-нач. XX в.)*. — М., 1982.
2. Сухарева О.А. *К истории костюма населения Самарканда*. — «Бюллетень АН УзССР», 1945, № 11- 12.
3. Абдуллаев Т.А. *Одежда узбеков (XIX-нач. XX в.)*. — Ташкент: Фан, 1978.
4. Еришов Н.Н., Широкова З.А. *Альбом одежды Таджикив*. — Душанбе, 1969.
5. Широкова З.А. *Традиционная и современная одежда женщин горного Таджикистана*. — Душанбе, 1976.
6. *Костюм народов Средней Азии: историко-этнографические очерки*. — М: Наука, 1979.

IV БӨЛІМ. ӨНЕРТАНУ РАЗДЕЛ IV. ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

ӘОЖ: 378.147 – 7.05

ҒТАМР: 14.35.01

З.Ж. Рабилова¹, А.О. Абдуқадыр²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
қауымд.профессор (доцент) м.а., PhD, Алматы қ., Қазақстан. E-mail: zoya.rabilova@mail.ru

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің магистранты,
Алматы қ., Қазақстан. E-mail: aabyl@mail.ru

ЗАМАНАУИ КОМПЬЮТЕРЛІК БАҒДАРЛАМАЛАР АРҚЫЛЫ ЗЕРГЕРЛІК БҰЙЫМДАРДЫ ЖОБАЛАУ

Аңдатпа

Қазіргі таңда ұлттық зергерлік бұйымдар қолданысы этнодизайн саласында көкейкесті сәнді аксессуар болып табылады. Зергерлік бұйымдар дизайны заманауи стиль, жоғарғы сапа және үлкен талғамда орындалу талабы тұтынушы арасында аса маңызды құндылықты қажет етеді. Заманауи компьютерлік бағдарламалар мен технологиялар суретшінің әр салада шығармашылық жұмысын дамыту процесінде идеясын іске асыруға жағдай туғызатыны сөзсіз, ал зергерлік бұйымды жобалау суретшінің ішкі қиялының өнімі емес, оған жүктелген абсолютті нақты міндеттермен үйлесетін идеяны іске асыру. Суретшіге шығармашылық процесте инженерлік және интеллектуалды көзқарасты дамытуда көлемді композицияны қалыптастыру үшін контурлық абристі өңдеу жеткіліксіз, сондықтан ритмикалық жазықтықтардың бөлінуі және оларды графикалық-пластикалық модельдеу қажеттілігі әрқашан қажет іс-әрекет. ХХІ ғасыр компьютерлік технология заманы болғандықтан зергерлік өнерге де жана технологиялар енгізу қажеттілік туғызуда. Бұл заманауи компьютерлік бағдарламалар арқылы зергерлердің жұмысын жеңілдету болып табылады.

Түйін сөздер: Зергер, зергерлік бұйым, компьютерлік бағдарламалар, жобалау, графикалық дизайн

Рабилова З.Ж.¹, Абдуқадыр А.О.²

¹PhD, ассоц. профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, Казахстан. E-mail: zoya.rabilova@mail.ru

²Магистрант 1 курса, Казахский национальный педагогический университет имени Абая
г. Алматы, Казахстан. E-mail: aabyl@mail.ru

ПРОЕКТИРОВАНИЕ ЮВЕЛИРНЫХ ИЗДЕЛИЙ С ПОМОЩЬЮ СОВРЕМЕННЫХ КОМПЬЮТЕРНЫХ ПРОГРАММ

Аннотация

В настоящее время использование национальных ювелирных изделий является актуальным модным аксессуаром в сфере этнодизайна. Дизайн ювелирных изделий современный стиль, высокое качество и требование исполнения с большим вкусом требуют особой ценности среди потребителя. Современные компьютерные программы и технологии, несомненно, создают

условия для реализации идеи художника в процессе развития его творческой работы в каждой области, а проектирование ювелирного изделия-это не продукт внутреннего воображения художника, а реализация идеи в сочетании с возложенными на него абсолютными реальными задачами. В развитии инженерно-интеллектуального подхода к художнику в творческом процессе недостаточно проработать контурный абрис для формирования объемной композиции, поэтому всегда необходимо разделение ритмических плоскостей и необходимость их графически-пластического моделирования. Поскольку XXI век-это эпоха компьютерных технологий, внедрение новых технологий в ювелирное искусство становится все более необходимым. Это облегчит работу ювелиров с помощью современных компьютерных программ.

Ключевые слова: ювелиры, ювелирные изделия, компьютерные программы, дизайн, графический дизайн

Rabilova Z.¹, Abdukadyr A.²

¹*Ph.D., Associate Professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan. E-mail: zoya.rabilova@mail.ru*

²*1st year master's student, Abai Kazakh National Pedagogical University. Almaty., Kazakhstan. E-mail: aabyl@mail.ru*

DESIGNING JEWELRY WITH THE HELP OF MODERN COMPUTER PROGRAMS

Abstract

Currently, the use of national jewelry is an actual fashion accessory in the field of ethnodesign. Jewelry design modern style, high quality and the requirement of execution with great taste require special value among the consumer. Modern computer programs and technologies undoubtedly create conditions for the realization of the artist's idea in the process of developing his creative work in each area, and the design of jewelry is not a product of the artist's inner imagination, but the realization of the idea in combination with the absolute real tasks assigned to him. In the development of an engineering and intellectual approach to the artist in the creative process, it is not enough to work out a contour outline for the formation of a three-dimensional composition, therefore it is always necessary to separate rhythmic planes and the need for their graphic and plastic modeling. Since the XXI century is the era of computer technology, the introduction of new technologies in jewelry art is becoming increasingly necessary. This will facilitate the work of jewelers with the help of modern computer programs.

Keywords: jewelers, jewelry, computer programs, design, graphic design

Кіріспе. Қазіргі таңда ұлттық стильдегі заманауи зергерлік бұйымдарды жобалаудың қажеттілігі этнодизайн саласында аса қызығушылық танытуда. Себебі, дамыған әлем елдерінде әр ұлттың салт-дәстүрін, ұлттық құндылықтарын дәріптеп, болашақ ұрпаққа мұра етіп қалдыру мақсатында әлемдік деңгейде көптеген іс-шаралар ұйымдастырылуда. Әр ұлттың өнері мен мәдениетін дәріптеу елдің тұрмыс-тіршілігін таныстырумен қатар елдің экономикасының дамуына да зор әсер етеді. Сондықтан ұлттық стильдегі заманауи ұлттық сәндік бұйымдардың маңызы ерекше болмақ.

Қазақ халқының ұлттық дәстүрі мен мәдениетін сақтап, оны келер ұрпаққа жаңа көзқараспен жетілдіріп жеткізу біз үшін басты мәселе болып саналады [1].

К.Д. Ушинский «Әр халықтың өзіндік ұлттық тәрбие жүйесі бар. Басқа халықтардың тәжірибесі барлығына құнды мұра болып табылады. Халықтың өзі болашаққа жол ашады, тәрбие осы жолмен жүреді, басқа қоғамдық күштермен бір нәрсе үшін әрекет етеді» деген зерттеуіне сүйенетін болсақ, ұлттық зергерлік бұйымдарымызды дәріптеу этнодизайн саласындағы барлық болашақ мамандарға сән үлгісі болумен қатар ұлттық тәрбие беруде де үлкен рөл атқармақ [2, 23 б.].

Негізгі бөлім. Зергерлік өнердің даму тарихын зерттеушілердің барлығы дерлік металл материалдарын өңдеу Қола дәуірі (біздің эрамызға дейінгі 2 мыңжылдық), Темір дәуірі (біздің эрамызға дейінгі 1 мыңжылдық) және Энеолит (мыс дәуірі) - металлургия, жылқы, дөңгелек жасаудан бастап жасала бастап, талғампаздыққа дейін өзгеретінін атап көрсетеді. Алғашында қорғаныс тұмарлары мен әшекей ретінде қолданылған алғашқы зергерлік бұйымдар біздің алыстағы ата-бабаларымыз ағаш, жануарлардың сүйектері немесе тістері, қабықтар немесе түрлі-түсті қиыршық тастар сияқты ең қолжетімді материалдардан жасалған.

Ежелгі зергерлік өнерде ол кезде Материалды өңдеу әдістері болмаған. Эволюция барысында адамдар жаңа тәсілдермен өңделген материалдардың алуан түрін қолданған [3].

Көптеген мыңжылдықтар бойы зергерлік өнерде жүгіретін жануарлар мен фантастикалық тіршілік иелері бейнеленген стиль ең көп таралған.

Сол кездегі асыл тастар мен зергерлік бұйымдар тек сиқырлы мақсаттарда ғана емес, сонымен қатар иесінің мәртебесін баса көрсете отырып, билік пен байлықтың атрибуты ретінде де қолданылған. Зергерлік өнердің көрнекті үлгілерін Ежелгі Греция мен Римнің, Таяу Шығыс пен Кіші Азия елдерінің, ежелгі Қытайдың шеберлері қалдырды. Ал Үндістанда б.з. д. I мыңжылдықта гауһар, сапфир және лағылдың қарапайым кесіндісі қолданыла бастады.

Қазіргі уақытта зергерлік бұйымдар Қолөнерден өнерге айналуға. Оның дамуына өнердегі басым стильдер әсер етеді: барокко, рококо, содан кейін классицизм. Сол кездегі сот зергерлері монархтар мен императорлардың тапсырысы бойынша бүгінгі күнге дейін әлемдегі ең ірі мұражайлардың экспозицияларының негізін құрайтын нағыз көркем шедеврлер жасалып, зергерлік бұйымдардың пішіндері мен ою-өрнектері өте күрделуде. Сонымен қатар ұлттық дәстүрлерге деген қызығушылық артып келеді.

Эволюция барысында зергерлік бұйымдардың бірқатар кең таралған әдістері қалыптасты: соғу, құю, бедерлеу, ою, гравюра, қарайту, эмаль, инкрустация, ойық және металдарды өңдеудің басқа да техникалық әдістері [4].

Зергер шеберлері әрқашан өз жұмыстарына өте құрметпен қарай отырып, әр тұтынушыға өз қолдарымен әшекейлер жасай отырып, кәсіпқойлықпен қарады.

Қазақтардың зергерлік бұйымдары әрқашан өзінің талғампаздығымен, сән-салтанатымен, байлығымен және әдемі безендірілген дәстүрлі ою-өрнектерімен ерекшеленді. Дәл осы тендесі жоқ ою-өрнек қазақ зергерлік өнерін еуропалық стильден ерекшелендіреді. Адамның қандай әшекейлер кигені оның бүкіл өмір тарихын, белгілі бір тұқымға жататындығын, отбасылық мәртебесін және тіпті қоғамдағы жағдайын баяндай алады.

Қазақ халқының зергерлік өнері бүгінгі күнге дейін өзекті.

Ертеде сақинада бейнеленген өрнектердің дизайны бойынша айналасындағылар отбасының қай аймақтан екенін анықтай алған.

Зергерлік өнер – сәндік-қолданбалы өнердің бір саласы, сондықтан зергерлік бұйымдарды жасау процесі безендірілген бұйымдардың композициясы мен көркемдік дизайнының жалпы заңдылықтарына бағынады. Зергерлік бұйымдарға қойылатын эстетикалық талаптар мәдениеттің әлеуметтік-тарихи заңдылықтарын көрсетуі, заманауи өндіріс технологиясының деңгейіне, шығармашылық бағыттарына, стильдеріне, сәніне және т.б. сәйкес келуі керек. Жобалаудың осы талаптары мен заңдылықтары қымбат металдар мен тастардан жасалған жоғары көркем бұйымдардың қалыптасу процесінде және сәндік дизайнында көрсетілуі керек.

Зергерлік бұйымдарды жобалаудағы жұмыс күрделі процесс болып табылады және өнер тарихы туралы, оның ішінде зергерлік өнердің тарихы, оның ерекшеліктері, көркемдік дизайн композициясының заңдылықтары және өнердің дамуының стиль бағыттары, сәннің пайда болуы мен өзгеру заңдылықтары туралы кең білімді қажет етеді.

Э.Бреполь, В.И. Марченков, А.В. Флеров сияқты авторлардың зергерлік бұйымдарын жасау бойынша қолданыстағы еңбектері негізінен белгілі құрылымдық элементтерді жасау технологиясын сипаттайды, бірақ оларды дамытуда және технологиялық түйіндердің жаңа әзірлемелерін жасау үшін алгоритм ұсынбайды.

Ал М.Постников-Лосев, Р.А. Ванюшов, Е.Ананьев, П.Бирбаум сияқты бірқатар ғалымдар зергерлік бұйымдарды зерттеу, энциклопедиялық сипатта және тарихи тұрғыдан сипаттайды.

Алайда, зергерлік бұйымдардың ассортиментін, әр түрлі зергерлік бұйымдардың эргономикалық параметрлерін зерттеуге және жіктеуге, өнеркәсіптік дизайнды автоматтандыру саласындағы ғылым мен техниканың соңғы жетістіктерін заманауи компьютерлік бағдарламалар арқылы пайдалану негізінде зергерлік бұйымдарды модельдеуге және өндіруге қатысты зергерлік бұйымдарды кешенді көркемдік жобалау мәселелері шешілмеген күйінде қалып отыр.

Дизайнер алған білімін жоғары көркем зергерлік бұйымдарды жасау кезінде қолдануы керек.

Зергерлік суретшілер, әріптестерінен, қолданбалы өнер дизайнерлерінен айырмашылығы, шығармашылық тұрғыдан күрделі жағдайда жұмыс жасайды. Зергерлік бұйымдарды көптеген белгілер бойынша бөлуге болады, бірақ белгілердің бірі барлық зергерлік бұйымдарды екі топқа бөледі – бұл тастар мен тастар жоқ бұйымдар.

Заманауи сән индустриясы жаңа дизайн және технологиялық тұжырымдамаларды қолдану негізінде ассортиментті үнемі жаңартып отыруды және бәсекеге қабілетті өнімді құруды талап етеді.

Қазіргі уақытта Қазақстанда зергерлік бұйымдарды өндіру саласында олардың көркемдік деңгейінің төмендеу үрдісі байқалады. Бұл зергерлік бұйымдарды жобалау бойынша отандық және аударылған шетелдік әдебиеттердің болмауына байланысты.

Зергерлік бұйымдарды түпкілікті автоматтандырылған жобалау болашақ өнімнің тұжырымдамасы мен эскиздерінен бастап үш өлшемді прототиптеудің мамандандырылған жабдығында модель мен өнімнің өзін жасауға дейінгі зергерлік бұйымдарды жобалау процесінде компьютерлік графика технологияларын қолдануды қамтиды. Жылдам прототиптеу технологияларын қолдану зергерлік бұйымдар моделінің автоматтандырылған құрылысына кепілдік береді, оны қолмен жасау өте қиын немесе мүмкін емес, өнімді өндіруге кететін шығындарды азайтуға, зергерлік бұйымдар ассортиментін жаңарту жылдамдығын арттыруға мүмкіндік береді [5]. Өнеркәсіптік өндірісті дамытудың қазіргі кезеңі жобалау процесіне жоғары тиімді компьютерлік технологиялардың әртүрлі объектілерін кеңінен енгізумен сипатталады. 1980 жылдардан бастап жобаланған нысандардың құрылысын автоматтандырылған құру екі өлшемді компьютерлік дизайн / компьютерлік басқарылатын өндіріс жүйелерінде, ал 90-шы жылдардан бастап үш өлшемді кеңістікте жүзеге асырылады.

Зергерлік бұйымдарды жобалаудың жекелеген кезеңдерін автоматтандыруға мүмкіндік беретін заманауи технологиялар мен мамандандырылған жабдықтар бар.

Ал, жобаға дейінгі зерттеулерден бастап дайын зергерлік бұйымдарды жасауға дейінгі барлық кезеңдерді орындауға мүмкіндік беретін жалғыз зергерлік бұйымдар мен зергерлік бұйымдар коллекцияларын автоматтандырылған жобалау жүйесі аз дамыған.

Нәтижелер мен талқылау. Әдебиеттерді талдау көрсеткендей, бұл бағыт ерекше қызығушылық тудырады, өйткені ол зергерлік бұйымдарды жобалау мен өндірудің жоғары сапасын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді және зергерлік бұйымдардың жаңа түрлерін өндіріске енгізу процесін едәуір жеделдетеді [6]. Осы мәселелерге сәйкес келесі міндеттерді шешу қажеттілік туғызуда:

- XX ғасырдағы зергерлік бұйымдарды жасауды қалыптасу принциптері мен әдістерін зерттеу және зергерлік бұйымдарды жобалауда қолданылатын табиғи мотивтердің классификациясын жасау;

- XX ғасырдағы зергерлік бұйымдарды негізгі ассортимент топтары бойынша жіктеуді құру;

- зергерлік бұйымдарды жасаудың дамуын зерттеу; морфологиялық өсу және бионикалық формалардың даму жүйелері, жолдары;

- зергерлік бұйымдардың функционалдық сипаттамаларын анықтау (стилистикалық, эргономикалық және технологиялық параметрлер);

- зергерлік бұйымдарды жобалау процесінде компьютерлік графиканың заманауи технологияларының функционалдық мүмкіндіктерін талдау;

- функция, пішін және зергерлік бұйымдарды жобалау процесінің алгоритмін әзірлеу принципіне негізделген зергерлік бұйымдарды компьютерлік модельдеу процесінің құрылымын анықтау;

- зергерлік бұйымдардың әртүрлі түрлерін жобалау және өндіру мысалдарында алынған жұмыс нәтижелерін сынақтан өткізу.

Қорытынды. Зергерлік бұйымдардың модельдерін және оларды жобалау процестерін жасау үшін компьютерлік технология заңдарын қолдану өнімнің түбегейлі жаңа конструкцияларын жасауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, заманауи компьютерлік технологияларды зергерлік бұйымдар өндірісіне белсенді енгізу жаңа модельдерді әзірлеу мен енгізу процесін едәуір жеделдетуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

1. Басенов Т.К. *Орнамент Казахстана в архитектуре*, —Алматы, 1957 г. 93 б.
2. К.Д. Ушинский: *Избр. тр. / Вступ. ст., сост. и коммент. С. Ф. Егорова*. - М.: АОЗТ «Образование и бизнес», 1994. - 207 с.
3. Сокольникова Н.М. *История изобразительного искусства: учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений: в 2 т. Т. 1/Н.М.Сокольникова*. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 304 с.
4. Тимохина А.В. *Методы художественного проектирования ювелирных украшений. Становление и развитие/ Автореф. канд. Дис – Москва, 2017. – 24 с.*
5. А.В.Корытов. *Проектирование ювелирных изделий на основе законов бионического формообразования/ Автореф. канд. Дис – Москва, 2004. – 16 с.*
6. Дронов Д.С. *Основы производственного мастерства. Учебное пособие. ВШНИ, 2016: <https://uvelirnoedelo.ru/uchebnoe-posobie-po-osnovam-yuvelirnogo-masterstva-vshni-kafedra-yuvelirnoe-iskusstvo>*

ӘОЖ: 7.021

ҒТАМР: 14.15.27

Е.К. Боранкулов¹, М.К. Булакбаева², Б.А. Мухаметжанов³

¹Қазақ Технология және Бизнес университеті. Астана қ. Қазақстан.

E-mail: erkinbek72@mail.ru

²Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті. Алматы қ. Қазақстан.

E-mail: mina_1@mail.ru

³Қазақ ұлттық өнер академиясы. Астана қ. Қазақстан. E-mail: bachytbek@mail.ru

КӨРКЕМӨНЕРДІҢ ЗАМАНАУИ ТРЕНДТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада көркемөнердің заманауи түрлері жалпы өнердегі трендтер ретінде ұсынылады. Олардың теориялық негіздерін айқындау үшін эссенциализм, анти-эссенциализм, перцептуализм, институционалдық теория, ішкі теория арқылы дәлелдеуге талпыныс жасалды. Көркемөнердің заманауи трендтері ретінде - виртуалды өнер шаралары, 3D өнері және моушн (қозғалыс) графикасы, NFT өнері, Стрит-арт (Көше өнері), т.б. түсінік берілген. Қазақстандық мектептер үшін өнердегі кластерлік тұғырлар мектеп оқулықтарының басты теорияларын ашуға, терең түсінуге септігін тигізеді.

Кілтті сөздер: көркемөнер, заманауи трендтер, теория мен практиканың байланысы, шығармашылық, көркем моделдеу.

Боранкулов Е.К.¹, Булакбаева М.К.², Мухаметжанов Б.А.³

¹Казакский университет технологии и бизнеса, г. Астана, Казакстан.

E-mail: erkinbek72@mail.ru

²Казакский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, Казакстан.

E-mail: mina_1@mail.ru

³Казакская национальная академия искусств, г. Астана, Казакстан.

E-mail: bachytbek@mail.ru

СОВРЕМЕННЫЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ

Аннотация

В статье представлены современные виды искусства как тенденции в искусстве в целом. Для определения их теоретических основ были предприняты попытки доказать через эссенциализм, антисэссенциализм, перцептуализм, институциональную теорию, внутреннюю теорию. В качестве современных трендов искусства - виртуальные художественные мероприятия, 3D-искусство и графика моушн (движение), NFT-искусство, Стрит-арт (уличное искусство) и др. Кластерные платформы в искусстве для казахстанских школ способствуют раскрытию, глубокому пониманию основных теорий школьных учебников.

Ключевые слова: искусство, современные тенденции, связь теории и практики, творчество, художественное моделирование.

Borankulov E.K.¹, Bulakbayeva M.K.², Mukhametzhonov B.A.³

¹Kazakh University of Technology and Business, Astana, Kazakhstan.

E-mail: erkinbek72@mail.ru

²Kazakh National Women's Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan.

E-mail: mina_1@mail.ru

³Kazakh National Academy of Arts, Astana, Kazakhstan.

E-mail: bachytbek@mail.ru

MODERN ART TRENDS

Abstract

The article presents modern types of art as trends in art in general. To determine their theoretical foundations, attempts were made to prove through essentialism, anti-essentialism, perceptualism, institutional theory, internal theory. As modern art trends - virtual art events, 3D art and motion graphics (movement), NFT art, Street art (street art), etc. Cluster platforms in art for Kazakhstani schools contribute to the disclosure, deep understanding of the basic theories of school textbooks.

Keywords: art, modern trends, connection of theory and practice, creativity, artistic modeling.

Кіріспе. Өнердегі тенденциялар жылдар бойы өзгеріп келеді. Өнер әрдайым жаңартып отырады, осы жаңашылдық пен бірегейлікке деген ұмтылыс көркемдік көріністің негізінде іске асып отырады. Бұған еңбек нарығының талаптарына сай дені-сау, ой-өрісі, шығармашылық әлеуеті дамыған, білімі мен біліктерін өмірдің өзгермелі жағдайына қарай оңтайлы пайдалана, дұрыс шешім қабылдай білетін, өзін-өзі бағалай, басқара алатын мамандарды даярлаудың отандық жүйесін жасау дәлел бола алады.

Біз мақаламызда көркемөнердің заманауи трендтері ретінде - виртуалды өнер шаралары, 3D өнері және моушн (қозғалыс) графикасы, NFT өнері, Стрит-арт (Көше өнері), т.б. теориялық және практикалық тұрғыда түсінік беруді дұрыс есептейміз. Сондықтан, ХХ ғасырдың екінші жартысындағы академиялық тәсілдің ішіндегі өнерге деген тұғырлардың теориялық негіздерін

ашуға талпындық: эссенциализм, анти-эссенциализм, перцептуализм, институционалдық теория, ішкі теория және т.б.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында [1] жалпы білім беретін мектепте әртүрлі пәндерді, соның ішінде «Бейнелеу өнері» пәнін оқытудың жаңа тәсілдеріне шұғыл қажеттілік туындайды. Қазіргі мектептің міндеті – қарқынды дамып келе жатқан қазіргі қоғам жағдайында әрекет ету және табысты болу қабілетін қалыптастыру. Сондықтан бұл оқу процесін қалай тиімді ету керектігін қарастырған жөн. Мектеп оқушыларының дизайн және көркем моделдеу саласындағы құзыреттіліктерін арттыру мақсатында көркемөнердің заманауи трендтерін қабылдау өзекті болып отыр.

Негізгі бөлім. Соңғы уақытта, XX ғасырдың 90-жылдарының аяғынан бастап, «Бейнелеу өнері» мектеп пәнін оқыту барысында көп нәрсе өзгерді. Ең алдымен, бұл пән мемлекеттік білім стандартына сәйкес бастауыш және негізгі мектеп үшін қажетті болып келеді. Сонымен бірге оның мазмұны кеңестік оқыту кезеңімен салыстырғанда айтарлықтай өзгерді. Жалпы білім беретін мектептің барлық сыныптары үшін «Бейнелеу өнері» пәні бойынша жаңа оқулықтар әзірленіп, инновациялық мазмұн берілді. Кеңес заманында бұл пәнді оқыту үшін оқулықтар қарастырылмаған. Бүгінгі күні қазақстандық мектептер үшін өнердегі кластерлік тұғырлар мектеп оқулықтарының басты теорияларын ашуға, терең түсінуге септігін тигізеді.

Кластерлік тұғырлар процедурасы бірнеше тармақтан тұрады:

біріншіден, нақты шектелген және тақырыпты түсінудің белгілі бір бөлігін ұсынатын аймақ ерекшеленеді;

екіншіден, бұл тақырыпқа қатысты басқа түсіну аймақтарымен бірге «мүмкіндік» қасиетіне ие.

Осы бірқатар мүмкіндіктерден (кластерлерден) мыналар шығады – бұл кластерлік тәсілдің тұрады – әр критерий тақырыпты толық түсінбейді, бірақ тек жиынтықта олар белгілі бір объектіні өнерге жатқызуды түсінуге жақындайды; неғұрлым көп болса критерийлер соғұрлым кластерді түсінуге мүмкіндік туады.

Мектеп бағдарламаларындағы жеке тәсіл өнерді түсіну кластерлеріне кіретін нақты критерийлерді талқылауды, жариялауды және сынауды қамтиды:

1) жағымды эстетикалық қасиеттерге ие болу («әдемі және оның әсерлі түрлері» дегенді білдіреді);

- 2) эмоциялардың экспоненті болу;
- 3) интеллектуалды сынақ болу;
- 4) пішін тұрғысынан күрделі болу;
- 5) әр түрлі жолмен көтеріле білу;
- 6) жеке көзқарасты ұсыну;
- 7) шығармашылық қиялдың тәжірибесі болу;
- 8) жоғары шеберлікпен орындалуы керек;
- 9) қандай да бір көркемдік бағытқа жатуға;
- 10) өнер туындысын жасау ниетін аша білу [1, б. 28].

Ежелгі Египет өнері, Готу бойынша, келесі критерийлерге жатады:

- жағымды эстетикалық қасиеттерге ие болу;
- эмоциялардың экспоненті болу;
- форма тұрғысынан күрделі болу;
- әртүрлі тәсілдермен түсіну мүмкіндігі;
- жоғары шеберлікпен орындалуы;
- кез-келген көркемдік бағытқа жату.

Тиісінше, басқа критерийлер (интеллектуалды сынақ болу; жеке көзқарасты білдіру; шығармашылық қиялдың тәжірибесі болу; өнер туындысын жасау идеясын анықтай білу) өнердің бұл түріне тән емес. Осылайша Ежелгі Египет өнеріне не жатқызуға болатындығын түсіну кластері қалыптасады. Готтың ұстанымы — бұл критерийлердің Ежелгі Египет өнерінің

кластеріне қаншалықты тән екенін немесе қандай басқа критерийлерді қосу керектігін талқылауға болады (мамандармен), сіз осы өнер түрінің кластерін басқа кластерлермен (мысалы, ежелгі грек немесе жапон өнерімен) салыстыра аласыз-кез-келген жағдайда нақтылау.

Кластерлік тәсілдің ақиқаты мынада: өнерді толық түсіну үшін заманауи көркемөнердің маңызды тенденцияларымен толықтырып отыру арқылы оқушылардың танымы, білімі мен білігін нығайту.

Заманауи өнер – ХХ ғасырдың екінші жартысында қалыптасқан көркемдік тәжірибелер жиынтығы. Заманауи өнер деп модернизмнен бастау алатын немесе осы құбылысқа қайшы келетін өнер деп түсіндіріледі.

Заманауи өнер 1960-70 жылдардың басында қалыптасты. Сол кездегі көркемдік ізденістерді модернизмге балама іздеу деп сипаттауға болады (көбінесе бұл модернизмге тікелей қарама-қарсы принциптерді енгізу арқылы теріске шығарылды). Бұл объектіні материалсыздандыруға дейін (спектакльдер мен хеппенингтер) жаңа бейнелерді, жаңа құралдар мен өрнек материалдарын іздеуде көрініс тапты. Негізгі мақсат руханият ұғымын бұрмалау болды. Көптеген суретшілер «постмодернизм» терминін ұсынған француз философтарының соңынан ерді. Объектінің өзінен процеске ауысу болды деп айтуға болады.

Өнер процесіне технологияның дамуы үлкен әсер етті:

1960 жылдары – бейне және аудио, содан кейін-компьютерлер;

1990 жылдары – Интернет.

2000 жылдардың басы көркемдік тәжірибеге арналған техникалық құралдардың мүмкіндіктерінен көңілі қалды. Деструктивті тұжырымдамалар өздерінің зиянды істерін жасады [2]. Сонымен қатар, ХХІ ғасырдың қазіргі заманғы өнеріне сындарлы философиялық негіздемелер әлі пайда болған жоқ. 2000-шы жылдардағы кейбір суретшілер «заманауи өнер» постдемократиялық қоғамның билік құралына айналады деп санайды. Бұл процесс арт-жүйе өкілдерінің ынта-жігерін және суретшілер мен кәсіпқойлардың пессимизмін тудырады.

2020 жылдардан бері көркем өнер түрлеріне виртуалды өнер шаралары, 3D өнері және моушн (қозғалыс) графикасы, NFT өнері, Стрит-арт (Көше өнері), т.б. жатқызамыз және әрқайсына тоқталуға талпынамыз.

Нәтижелер. *Виртуалды өнер шаралары.* Виртуалды өнердің даму тенденциясы COVID-19 пандемиясының арқасында ерекше (жарылғыш) серпін алды. Виртуалды өнер іс-шаралары суретшілерге Ғаламдық аудиторияны қамтуға мүмкіндік беріп, VUCA әлемін (өзгергіш, ауыспалы) сезінуге мүмкіндік туғызды. Burning Man сияқты мұражайлар, галереялар және тіпті өнер фестивальдері виртуалды өнер оқиғаларын жасау үшін онлайн платформаларға арқа сүйеді. Бұл өнер іс-шаралары сандық түрде қол жетімді, сондықтан көрермендер оларды үйден шықпай-ақ әлемнің кез келген жерінде тамашалай алатын болды.

2. 3D Motion Графикалық дизайны

3D өнері мен қозғалыс графикасы да өсуде, өйткені технология бізге үйден шықпай-ақ өнерден ләззат алуға мүмкіндік береді. Бірақ сандық өнер тек компьютердің немесе телефонның экранымен шектелмейді. Аңсаған Мұстафа сияқты суретшілер 3D графикасын ашық цифрлық көрмелер жасау және «көше өнерінің» жаңа интерпретациясы үшін пайдаланады.

3) NFT өнері

Крипто өнері цифрлық әлемде танымал болып келеді. 2021 жылы крипто суретшілері көптеген революциялық сәттерді бастан өткерді: рекордтық сатылымдар және NFT туралы хабардарлықты арттыру. 2022 жылы крипто өнерінің танымалдығы одан да жоғары деңгейге жетеді, өйткені оны жетекші суретшілер қолдана бастайды.

4. Көше өнері - Стрит-арт.

Көше өнері соңғы онжылдықта танымал болды, Эдуардо Кобра, Бэнкси және Алек Монополи сияқты көптеген көше суретшілері танымал тұлғаларға айналды. COVID-19 және соңғы бірнеше жылдағы саяси толқулар көше өнерінің халық дауысы ретіндегі танымалдығы мен маңыздылығын арттырды. Пандемия кезінде де көше суретшілері медицина қызметкер-

леріне құрмет көрсетіп, осы сәттің көңіл-күйін жеткізді. Жақында көше өнері галереялары өнер туындыларының ең қолжетімді түрлерінің біріне айналды.

5. Неон өнер туындылары.

Гленн Лигон, Трейси Эмин және Джунгли сияқты суретшілер соңғы бірнеше жылда жарқын неон өнерінің тенденциясын анықтады. Лас-Вегас жолағы немесе Таймс-сквер галереядан үйлердің қабырғаларына ауысып, неон өнері негізгі трендке айналуда.

7. Мемфис эстетикасының жандануы

Неон трендімен қатар тағы бір батыл және жарқын ағым бар – мемфис өнерінің қайта жандануы. Бұл түрлі-түсті геометриялық өнер стилі алғаш рет 1980 жылдары пайда болды, бірақ қазір ол өнерге, интерьерге және сәнге қайта оралды.

Жоғарыда келтірілген заманауи трендетерге (виртуалды өнер шаралары, 3D өнері және моушн (қозғалыс) графикасы, NFT өнері, Стрит-арт (Көше өнері), т.б.) қорытындылай келе, шығармашылық пен технология арасындағы шекаралар жыл сайын бұлыңғыр бола бастайды, цифрлық инновациялар өнерге сөзсіз әсер етеді және қиындық тудырады деп есептейміз. Интерактивті технологиялар мен интернет өнер әлемінің өкілдеріне: суретшілерге, дизайнерлерге, музыканттарға және сәулетшілерге мүмкіндік береді. Олардың жұмысына жаңа материалдар енеді: пластмасса, металл қорытпалары және полимерлер, жаңа шығармашылық әдістер пайда болады: VR, 3D графикасы және анимация [3].

Шығармалар күнделікті материалдық және виртуалды шындықты, ежелгі мифологиялық бейнелерді және соңғы ғылыми өнертабыстарды біріктіреді.

Сонымен қатар, табысқа жету үшін соңғы үш онжылдықтағы авторлар трендтерді үнемі қадағалап, оларды өз шығармаларында қолданып, жаңа формаларды ойлап табуы керек. Мәселен, американдық суретші Джордж Кондо дәстүрлі техникалар мен технологияларды біріктіретін өзінің кескіндеме стилін ойлап тауып, оны «жасанды реализм» деп атады. Суретші өз еңбектерінде жасанды технологиялық табиғаттың әсерінен материалдық ортаның өзгеруін зерттейді. Кондоның кейіпкерлері карикатуралық анимацияны, жойылуды және драманы біріктіретін үш өлшемді координаттарда жұмыс істеу тәсілін қолданды.

Қорытынды. Көрермен сырттан бақылаушы болған уақыт өтті. Қазіргі заманғы өнер жыл сайын интерактивті бола түсуде. Бүгін көрермен суретшімен байланыс орнатуға, тіпті жаңа өнер туындыларын жасауға қатысуға мүмкіндік алды.

Мультисенсорлық өнер қондырғылары автордың идеяларымен тереңірек танысуға және оның идеясын түсінуге мүмкіндік береді. Болашақтың бейнелеу өнері толықтырылған шындықты құрудан тәжірибе мен импульстарды тікелей адамның санасына жинау мен таратудың пайдасына ауысады деп болжауға болады. Мысалы, галереядан немесе мұражайдан алыс жерде жеңіл комбинезон киіп, VR немесе ВСІ гарнитурасымен бірге суретшілер жасаған барлық ғажайыптарды түртіп, иіскеп, дәмін татып, естуге болады.

Бүгінгі күні өнердің болашақта қандай жолдармен жүретінін нақты болжау қиын: ол виртуалды кеңістікке толығымен енеді немесе әлі де нақты әлемде болады, жасанды интеллект адам жасаушыларды алмастыра ма? Өнер әлі де адамзат өмірінде маңызды рөл атқарады және қоғамда болып жатқан өзгерістерді көрсетеді деп сеніммен айтуға болады.

Әдебиеттер:

1. Gaut B. «Art» as a Cluster Concept // *Theories of Art Today* / ed. by N. Carroll. Madison: University of Wisconsin Press, 2000. P. 25-44.
2. Шатохин Ю., Патокина Я. Человек. Искусство. Индустрия. – М.: Инновационный центр. 3-21 марта 2023. <https://artchive.ru/exhibitions/6549>
3. SMART Gallery. *Будущее современного искусства* 31.10.2022 <https://gallerysmart.ru/>

АВТОРЛАР ЖӨНІНДЕ МӘЛІМЕТ

Келденова К.К., Абай атындағы ҚазҰПУ, Көркем білім кафедрасының PhD докторы, қауым. профессор, E-mail: k_kupan@mail.ru

Нурбатыров Б.Б., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің доценті, Алматы қ., Қазақстан. E-mail: bolatbek_1964@mail.ru

Какимова Л.Ш., п.ғ.к., профессор м.а., Абай атындағы Қаз ҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институты, Алматы қ., Қазақстан. E-mail: laura_kakim@mail.ru

Тлеген Б.Б., «7М01402 – Музыкалық білім» мамандығының 2-ші курс магистранты. E-mail: baktiyartilegen@yandex.kz

Нәрікбаева Л.М., педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Өнер, мәдениетжәне спорт институты, музыкалықбілім беру және хореография кафедрасы, Lora_mn05@mail.ru

Айтышев А.Д., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Өнер, мәдениетжәне спорт институты, Музыкалық білім және хореография кафедрасы, «7М01402– музыкалық білім беру» мамандығының 1-курс магистранты, aibek-aityshev@mail.ru

Бекежан Н.А., Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан. «Сән дизайны» мамандығының 1 курс магистранты, e-mail: nbekezhanova@gmail.com

Кананьянова Р.Х., Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан. ғ.п.к., қауым. профессоры, e-mail: k.rauchan@mail.ru

Рабилова З.Ж., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті қауымд. профессор (доцент) м.а., PhD, Алматы қ., Қазақстан. E-mail: zoya.rabilova@mail.ru

Абдукадыр А.О., Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің магистранты, Алматы қ., Қазақстан. E-mail: aaby1@mail.ru

Боранкулов Е.К., Қазақ Технология және Бизнес университеті. Астана қ. Қазақстан. E-mail: erkinbek72@mail.ru

Булакбаева М.К., Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті. Алматы қ. Қазақстан. E-mail: mina_1@mail.ru

Мухаметжанов Б.А., Қазақ ұлттық өнер академиясы. Астана қ. Қазақстан. E-mail: bachytbek@mail.ru

СВЕДЕНИЕ ОБ АВТОРАХ

Келденова К.К., доктор PhD, асс. профессор кафедры художественное образование КазНПУ им. Абая, E-mail: k_kupan@mail.ru

Нурбатыров Б.Б., Доцент Казахского национального педагогического университета имени Абая, г. Алматы, Казахстан. E-mail: bolatbek_1964@mail.ru

Какимова Л.Ш., к.п.н., доцент, Институт искусств, культуры и спорта, КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан. E-mail: laura_kakim@mail.ru

Тлеген Б.Б., магистрант 2 курса специальности «7М01402-Музыкальное образование». E-mail: baktiyartilegen@yandex.kz

Нарикбаева Л.М., доктор педагогических наук, профессор, кафедра музыкального образования и хореографии, Институт искусств, культуры и спорта, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Lora_mn05@mail.ru

Айтышев А.Д., магистрант 1 курса специальности «7М01402-музыкальное образование» кафедры музыкального образования и хореографии, Институт искусств, культуры и спорта, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, aibek-aityshev@mail.ru

Бекежан Н.А., КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан. Магистрант 1 курса специальности "Дизайн моды". e-mail: nbekezhanova@gmail.com

Канаянова Р.Х., КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан. к.п.н., ассоц. профессор, e-mail: k.rauchan@mail.ru

Рабилова З.Ж., PhD, ассоц. профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан. E-mail: zoya.rabilova@mail.ru

Абдукадыр А.О., Магистрант 1 курса, Казахский национальный педагогический университет имени Абая. г. Алматы., Казахстан. E-mail: aabyl@mail.ru

Боранкулов Е.К., Казахский университет технологии и бизнеса, г. Астана, Казахстан. E-mail: erkinbek72@mail.ru

Булакбаева М.К., Казахский национальный женский педагогический университет. г. Алматы, Казахстан. E-mail: mina_1@mail.ru

Мухаметжанов Б.А., Казахская национальная академия искусств, г. Астана, Казахстан. E-mail: bachytbek@mail.ru

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Keldenova K.K., PhD, Associate Professor Department of Art education, Abai Kazakh National Pedagogical University, E-mail: k_kupan@mail.ru

Nurbatyrov B.B., Associate Professor of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan. Email: bolatbek_1964@mail.ru

Kakimova L.Sh., candidate of pedagogical sciences, the associate professor, Institute of Arts, Culture and Sports, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan. E-mail: laura_kakim@mail.ru

Tlegen B.B., 2nd-year undergraduate student of the specialty "7M01402-Music education".
E-mail: baktiyartilegen@yandex.kz

Narikbayeva L.M., doctor of pedagogical Sciences, Professor, Department of music education and choreography, Institute of arts, culture and sports, Abai Kazakh national pedagogical University, Lora_mn05@mail.ru

Aityshev A.D., 1nd year magistr of the specialty «7M01402-music education» of the Department of music education and choreography, Institute of arts, culture and sports, Abay Kazakh national pedagogical University, aibek-aityshev@mail.ru

Bekezhan N.A., Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan Master's student in the 1st year of the specialty "Fashion Design". e-mail: nbekezhanova@gmail.com

Kanapiyanova R.H., Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan c.p.s., assoc. professor, e-mail: k.rauchan@mail.ru

Rabilova Z., Ph.D., Associate Professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan. E-mail: zoya.rabilova@mail.ru

Abdukadyr A., 1st year master's student, Abai Kazakh National Pedagogical University. Almaty., Kazakhstan. E-mail: aaby1@mail.ru

Borankulov E.K., Kazakh University of Technology and Business, Astana, Kazakhstan. E-mail: erkinbek72@mail.ru

Bulakbayeva M.K., Kazakh National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan. E-mail: mina_1@mail.ru

Mukhametzhanov B.A. Kazakh National Academy of Arts, Astana, Kazakhstan. E-mail: bachytbek@mail.ru